

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

Методичні рекомендації
до виконання практичних робіт
з навчальної дисципліни
"ГРОШІ ТА КРЕДИТ"
для студентів напряму підготовки
6.030508 "Фінанси і кредит"
усіх форм навчання

Затверджено на засіданні кафедри фінансів.
Протокол № 2 від 11.09.2013 р.

Укладачі: Кондусова Л. Ф.
Кіпа М. О.
Воїнова Т. С.

М54 Методичні рекомендації до виконання практичних робіт з навчальної дисципліни "Гроші та кредит" для студентів напряму підготовки 6.030508 "Фінанси і кредит" усіх форм навчання / укл. Л. Ф. Кондусова, М. О. Кіпа, Т. С. Воїнова. – Х. : Вид. ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2014. – 79 с. (Укр. мов.)

Подано методичні рекомендації до виконання практичних робіт з навчальної дисципліни за кожною темою. Розроблено завдання та тестові запитання, запроновано додаткові питання для обговорювання, теми есе.

Рекомендовано для студентів економічних спеціальностей.

Вступ

Розбудовуючи ринкову економіку нація повинна навчатися і працювати у нових умовах. Для цього їй потрібні знання з економічних дисциплін, а саме з дисципліни "Гроші та кредит".

Однією із важливих складових частин механізму ринкової економіки є такі категорії як гроші і кредит, які пронизують усі відносини у суспільстві. Прагнення України до інтеграції у світові та регіональні союзи, співробітництво з МВФ вимагають знання основ, принципів та особливостей функціонування грошей та кредиту, способів регулювання цих категорій і форм міжнародних розрахунків.

Метою вивчення дисципліни "Гроші та кредит" є:

надати майбутнім спеціалістам з економіки знання щодо сутності і механізму таких категорій як гроші, кредит, грошовий ринок, відсоток; сформувані у них теоретичну і методологічну базу, необхідну для майбутнього оволодіння практикою використання грошово-кредитних інструментів, а також вміння оцінювати та аналізувати грошово-кредитну політику, що проводиться в країні;

способи та методи розрахунків відсотків, оцінки доходності основних видів цінних паперів, а також оволодіння теоретичними основами функціонування ринку позичкових капіталів, ринку цінних паперів та фондової біржі.

Методичні рекомендації до виконання практичних робіт з навчальної дисципліни "Гроші та кредит" охоплюють широкий спектр питань, пов'язаних з механізмом функціонування та регулювання грошово-кредитних відносин, а також ринків грошей та позичкових капіталів.

Змістовний модуль 1. Теоретичні основи виникнення грошей, грошовий обіг і грошові потоки

Тема 1. Роль грошей у ринковій економіці

Проблема впливу грошей на економіку хвилювала багатьох економістів. Згодом питання, пов'язані з сутністю та роллю грошей, вилились в теорію, яка одержала назву монетаризм, і спочатку була тісно пов'язана з теоріями меркантилістів.

Особлива увага до ролі грошей була пов'язана з тим, що Західна Європа у XIV – XV ст. – до появи американського золота – тяжко страждала від "нестачі грошей".

Виробництво товарів, торгівля і відповідно потреба в грошах для розрахунків зростали швидше, ніж запаси золота та срібла. Готівкових грошей було мало.

Могутній поштовх монетаризму дала "революція цін", яка була викликана дешевим золотом з американських колоній. Тому не дивно, що у XVI ст. із друку виходить книга флорентійського банкіра Б. Даванзатті "Чтение о монете", де обґрунтовується велика роль грошового обігу та банків у розвитку господарства у будь-якій країні.

Ідеї ранніх монетаристів були підхоплені мислителями Англії Давидом Юмом (1711 – 1776 рр.), філософом, істориком і економістом. Д. Юм був одним із авторів "кількісної теорії грошей", яка стверджувала, що рівень цін в країні залежить тільки від кількості грошей в обігу, коли купа товарів стикається з купою грошей.

Д. Юм писав, що в кожному королівстві, куди гроші починають стікати у кількості більшій ніж раніше, усе набуває нового вигляду : праця і промисловість оживають, торговець стає більш заповзятливим, і, навіть фермер йде за своїм плугом жваво.

Разом з тим Д. Юм розумів, що цей чудовий результат напливу грошей є нетривалим. Він передбачав крізь сторіччя деякі процеси у грошовому світі, які зробили XX сторіччя сторіччям інфляції, і вже не за металевих, а за паперових грошей.

Монетаристи XXI ст. вважають, що інфляція виникає усякий раз, коли дуже багато грошей зустрічається на ринку з малою кількістю товарів. Багато грошей в країні з'являється тоді, коли уряд разом з банками випускає їх в обіг дуже багато. Єдино правильна політика уряду

і банків – збільшувати кількість грошей в економіці не швидше ніж зростає продуктивність господарства країни. Тоді ринок сам відрегулює усі пропорції в економіці і країна буде розвиватися нормально.

Питання для обговорення

1. Яку роль у світовій економічній практиці відіграють гроші?
2. Грошовий обіг в Україні за античної доби.
3. Основні грошові номінали Київської Русі.
4. Основні розмінні номінали XIV – XV століть.
5. Основні грошові номінали з грошового обігу України XVI – XX століть.
6. Теорія грошей Туган – Барановського М. І. та її вплив на монетаризм XX століття.

Література: [2; 5; 12; 16].

Тести для перевірки знань

1. Гроші це:
 - а) складна економічна категорія, одне з найдавніших явищ у житті суспільства, відіграють важливу роль у його економічному і соціальному розвитку;
 - б) загальний еквівалент для всіх інших товарів, тобто вони слугують засобом вираження вартості товарів;
 - в) специфічний товар, тому що грошам на відміну від інших товарів притаманна абсолютна ліквідність.
2. За своїм місцем у товарному виробництві й обміні гроші – це специфічний товар, що має властивість обмінюватися на будь-який інший товар, тобто є загальним еквівалентом:
 - а) так;
 - б) ні.
3. Закріплення ролі грошей за золотом відбулося коли:
 - а) ринок виявляв потребу в грошах; висував певні вимоги до грошового товару; стихійно висував на цю роль один з найбільш ходових товарів, який здатний до виконання функцій грошей;
 - б) держава бере на себе зобов'язання надавати грошам точно визначену форму (монета); встановлює контроль за їх творенням:

карбування, фіксація проби металу; запроваджує контроль за повноцінністю грошей.

4. Аргументами об'єктивності появи грошей є:

а) саме ринок спричиняє об'єктивну потребу в грошах, з якою держава повинна рахуватися;

б) ринок висуває жорсткі вимоги до носія грошових функцій і держава повинна вибрати носія, який здатний найповніше задовольнити ці вимоги;

в) кількість грошей в обігу визначається об'єктивними закономірностями, які повинні враховуватися в її регулятивних діях.

5. Роль держави у творенні грошей:

а) визначальна;

б) не визначальна;

в) коригувальна.

6. Гроші як гроші реалізують себе через:

а) обслуговування товарного обігу Т–Г–Т, гроші відіграють роль посередника при купівлі-продажу товарів;

б) забезпечення реалізації отриманого доходу (зарплати, пенсії, дивіденди тощо);

в) через функції міри вартості та засобу обігу.

7. Гроші як капітал реалізують себе через:

а) обіг капіталу Г–Т–Г;

б) одержання нової вартості, більшої за авансовану;

в) грошовий ринок, що дає власнику грошей додатковий дохід у вигляді процента;

г) через функції засобу платежу і нагромадження.

8. Державний орган, що здійснює грошово-кредитне і валютне регулювання:

а) Міністерство фінансів;

б) Державне казначейство;

в) національний банк.

9. Якщо паперових грошей більше, то вони знецінюються, це явище називається:

а) дефляцією;

б) інфляцією;

в) стагфляцією.

Тема 2. Сутність і функції грошей

Одною із найважливіших категорій товарного виробництва поряд з товаром є гроші. Виникнення грошей пов'язано з поглибленням суспільного поділу праці та виокремленням певного товару як загального еквівалента при здійсненні обмінних операцій між виробниками. В свою чергу, поява грошей сприяла подальшому розвитку товарних відносин оскільки завдяки своїй високій ліквідності гроші полегшують та прискорюють обмін товарів.

Разом з тим, незважаючи на вельми поважний термін існування грошей та багатотомні дослідження їх природи, до теперішнього часу відсутнє єдине, загальноприйняте визначення цієї базової категорії. В Україні найбільш поширеним є трактування грошей як специфічного товару, який виконує роль загального еквівалента (тобто такого товару, властивістю якого є здатність обмінюватись на будь-який інший товар чи послугу). Важливо зазначити, що суспільне призначення грошей не обмежується лише роллю посередника в обмінних операціях. У разі їх застосування у сфері інвестування вони виступають носієм капіталу. В зв'язку з цим розрізняють гроші як гроші і гроші як капітал.

У широкому розумінні до грошей відносять банкноти, монети, банківські активи, боргові зобов'язання. Спільними їх властивостями є стабільність, портативність, зносостійкість, однорідність, подільність, пізнаваність. Розрізняють дві групи носіїв грошових властивостей: повноцінні та неповноцінні гроші. До першої групи належать товарні (спершу це були, зокрема, худоба, сіль, зерно тощо, а пізніше – предмети розкоші та прикраси) та металеві гроші (спершу – шматки металу, згодом – монети), до другої – паперові та кредитні. У сучасній економіці використовуються готівкові гроші (банкноти центрального емісійного банку й розмінна монета) та безготівкові гроші (квасігроші, депозитні гроші, електронні гроші, пластикові картки).

Гроші виконують певні функції. Існують деякі відмінності поглядів щодо кількості та складу функцій у сучасній теорії грошей. Проте вони не є суттєвими, а визначаються особливостями функціонування національних валют західних країн на внутрішньому та зовнішньому ринках. У вітчизняній теорії виокремлюють такі функції грошей: міра вартості, засіб обігу, засіб платежу, засіб нагромадження, світові гроші. Деякі сучасні економісти крім традиційних називають ще й інформаційну функцію грошей.

Питання для обговорення

1. Охарактеризуйте еволюцію грошей в процесі розвитку товарно-грошових відносин.
2. Поясніть, що розуміється під споживчою вартістю та вартістю грошей.
3. Поясніть, що розуміється під абсолютною ліквідністю грошей.
4. Дайте характеристику епохи товарних грошей.
5. Розкрийте причини демонетизації золота.
6. Дайте характеристику еволюції неповноцінних грошей.
7. Поясніть в чому полягає відмінність повноцінних грошей від неповноцінних.
8. Охарактеризуйте сучасні підходи до визначення функцій грошей.
9. Сутність та особливості електронних грошей.

Література: [3; 4; 6; 9; 10].

Тести для перевірки знань

1. Кредитні гроші – це:
 - а) гроші, номінальна вартість яких відповідає вартості благородного металу, що в них міститься;
 - б) будь-які неповноцінні гроші, які мають стабільну вартість, яка ґрунтується на довірі до емітента;
 - в) гроші, які використовуються для зменшення маси платіжних засобів в обороті.
2. Електронні гроші вперше з'явилися у:
 - а) США;
 - б) Японії;
 - в) Великобританії.
3. Першими пластикові картки сучасного вигляду стали застосовувати у:
 - а) Японії;
 - б) Франції;
 - в) США.
4. Чек – це:
 - а) цінний папір, який засвідчує безумовне грошове зобов'язання боржника сплатити визначену суму грошей його власнику після настання строку;

б) грошовий документ встановленої форми, який містить безумовне письмове розпорядження власника рахунку у кредитній установі виплатити отримувачу визначену суму;

в) розрахунковий документ, що містить вимогу отримувача безпосередньо до платника, сплатити суму грошей та доручення платника банку, що його обслуговує, здійснити переказ визначеної платником суми грошей зі свого рахунка на рахунок отримувача.

5. Історично першими гроші виконували такі функції:

- а) міра вартості і засіб обігу;
- б) засіб обігу і засіб платежу;
- в) засіб нагромадження і засіб обігу;
- г) міра вартості і засіб обігу.

6 При обігу повноцінних грошей масштаб цін:

- а) не встановлювався;
- б) співпадав з вагою металу, закріпленого за грошовою одиницею;
- в) являв собою споживчу вартість грошової одиниці.

7. Функцію грошей як міри вартості виконують:

- а) лише повноцінні гроші;
- б) лише неповноцінні;
- в) паперові та кредитні.

8. Сутність функції грошей як міри вартості полягає в тому, що гроші:

- а) є посередником при обміні товарів;
- б) є засобом сплати боргових зобов'язань;
- в) є засобом виміру вартості всіх інших товарів;

9. Зустрічний рух товарів та грошей відбувається при реалізації функції грошей як:

- а) міри вартості;
- б) засобу платежу;
- в) засобу обігу;
- г) світових грошей.

10. Зазначте, яку функцію виконують гроші в кожній з наведених нижче ситуацій:

- а) при купівлі пральної машини в магазині за готівку;
- б) при визначенні тарифів на водопостачання та водовідведення;
- в) при розміщенні грошей на строковому банківському депозиті;
- г) при купівлі автомобіля з відстрочкою платежу.

Тема 3. Теорія грошей

Під теорією грошей розуміють сукупність поглядів різних напрямів світової економічної думки на роль та місце грошей в економіці.

В сучасній теорії грошей існують дві основні концепції виникнення грошей:

реалістична (трактує виникнення грошей як результат домовленості між людьми щодо введення грошей як спеціального інструменту для здійснення обміну товарів);

еволюційна (виходить з того, що гроші виникли стихійно, незалежно від волі людей, в результаті еволюційного розвитку суспільного поділу праці, товарного виробництва та обміну).

Представниками першої є Дж. Кейнс, Дж. Гелбрейт, Л. Харрісон, Г. Кнапп, П. Самюельсон, К. Макконел, другої – Ксенофонт, А. Сміт, Д. Рікардо, К. Маркс, К. Менгер тощо.

Важливо зазначити, що відправною точкою сучасних концепцій грошей є теорії, які виникли у XVII – XVIII ст.:

металева, представники якої (Т. Ман, У. Стаффорд, Д. Норе) визнавали лише металеві гроші з благородних металів;

номіналістична, прихильники якої (Дж. Берклі, Дж. Стюарт) вважали гроші умовними номінальними знаками, вартість яких визначається найменуванням;

кількісна, представники якої (Дж. Локк, Д. Юм, Ш. Монтеск'є) вважали, що вартість грошей та рівень товарних цін визначаються кількістю грошей в обігу.

Положення номіналістичної теорії отримали подальший розвиток в роботах Дж. Кейнса та його послідовників (кейнсіанський, некейнсіанський та посткейнсіанський напрямок теорії грошей). Так, Дж. Кейнс вважав одною з головних причин розвитку кризових явищ в економіці недостатність грошового попиту. Для його стимулювання він пропонував застосовувати політику "дешевих грошей" і норми відсотка.

Положення кількісної теорії трансформувалися в сучасній економічній науці у монетаристську концепцію. Монетаризм – економічна теорія, згідно якої кількість грошей в обігу є визначальним фактором розвитку економіки. Ключові положення цієї теорії сформульовані в роботах американського економіста М. Фрідмена: регулююча роль держави в економіці має бути обмежена контролем грошового обігу;

ринкова економіка – саморегульована система; грошова маса впливає на обсяг витрат споживачів, фірм, зростання маси грошей призводить до зростання виробництва, а після повного завантаження потужностей – до зростання цін та інфляції; інфляція має бути подолана будь-якими способами; при визначенні темпу росту грошей слід враховувати рівень очікуваної інфляції та темп приросту суспільного продукту.

Важливо враховувати, що пропонування монетаристської теорії мають суттєві відмінності від рекомендацій кейнсіанської теорії, а інколи й суперечать їм. Проте в цілому вони побудовані стосовно умов ринкової економіки. Окремі положення як кейнсіанської, так і монетаристської теорії використовувались на різних етапах розробки грошово-кредитної політики України.

Література: [5; 6; 11; 14; 15].

Питання для обговорення

1. Дайте розгорнуту характеристику концепції походження грошей.
2. Обґрунтуйте власну позицію щодо відповідності положень тої чи іншої концепції походження грошей сучасним умовам.
3. Особливості кількісної теорії грошей.
4. Особливості номіналістичної теорії грошей.
5. Еволюція основних положень кейнсіанської теорії грошей.
6. Трансформація основних положень монетаристської теорії відповідно до сучасних умов господарювання.
7. Використання положень монетаризму та кейнсіанства при визначенні напрямів грошової політики України при переході до ринку.

Тести для перевірки знань

1. Розвиток теорії грошей викликаний:
 - а) необхідністю дослідження ролі грошей для забезпечення ефективного розвитку зовнішньоекономічних зв'язків ;
 - б) необхідністю дослідження причин переходу від повноцінних грошей до знаків вартості;
 - в) необхідністю аналізу впливу грошової маси на рівень цін в умовах появи неповноцінних грошей;
 - г) необхідністю дослідження ролі грошей для забезпечення розширеного відтворення.

2. Згідно кількісної теорії грошей рівень цін визначається:

а) стихійно під впливом попиту та пропозиції;

б) залежністю від зміни обсягів золотовалютних запасів держави;

в) масою грошей в обігу;

г) рівнем зайнятості та обсягом витрат держави на подолання безробіття.

3. Прихильники кількісної теорії грошей вважають, що:

а) зростання зайнятості призводить до зростання заробітної плати, але не викликає зростання цін;

б) зростання зайнятості не призводить до зростання заробітної плати та росту цін;

в) зростання зайнятості та підвищення заробітної плати супроводжуються зростанням цін, а при зменшенні плати праці ціни знижуються;

г) розмір заробітної плати не впливає на рівень зайнятості.

4. Згідно положень кейнсіанської теорії грошей:

а) неприпустимим є зростання грошової маси за рахунок проведення державою жорсткої грошово-кредитної політики;

б) держава має приймати активну участь у регулюванні грошової маси, використовувати її для стимулювання зайнятості та ділової активності;

в) процеси ціноутворення є стихійними, держава не повинна втручатися у процес встановлення цін;

г) кількість грошей залежить від золотовалютних запасів держави.

5. Кількість грошей в обігу згідно монетаристської теорії:

а) залежить від розміру золотовалютних запасів держави;

б) не встановлюється стихійно, а формується залежно від економічних потреб держави;

в) залежить від ступеню інтеграції національної економіки у світове господарство;

г) є саморегульованою, роль держави полягає лише у стримуванні зростання грошової маси.

6. Заходи, пропоновані кейнсіанцями спрямовані на:

а) підвищення ролі грошей у стимулюванні попиту;

б) стимулювання накопичення грошей;

в) стимулювання пропозиції грошей;

г) обмеження попиту порівняно з пропозицією товарів.

Тема 4. Грошовий обіг і грошові потоки

Гроші знаходяться у процесі постійного переміщення від одного економічного суб'єкта до іншого. Безперервний рух грошей, які обслуговують реалізацію ВВП, називають грошовим обігом. При цьому чим більшим є номінальний обсяг реалізації ВВП, тим більшим є потік грошового обігу, і навпаки. Суб'єктами грошового обігу є підприємства (фірми), сімейні господарства, державні структури і фінансові посередники.

Грошовий обіг складається з певних грошових потоків. В спеціальній літературі грошовий потік трактують як рух грошей, який має певний напрямок, пов'язаний з обслуговуванням руху відповідного потоку товарів і послуг; як сукупність платежів, які обслуговують окремих етап (або його частину) процесу розширеного відтворення; як надходження та вибуття грошових коштів та їх еквівалентів у результаті виробничо-господарської діяльності підприємств тощо.

Західними економістами з метою виявлення закономірностей і особливостей руху грошей в процесі суспільного відтворення побудовано модель грошового обороту. Цю модель з врахуванням специфіки ринкового середовища в Україні застосовують і вітчизняні дослідники.

Для нормального функціонування грошей у структурі грошового обороту необхідно забезпечувати відповідність грошової маси потребам грошового обігу. Під грошовою масою розуміють сукупність готівкових і безготівкових купівельних та платіжних засобів, які забезпечують обіг товарів та послуг.

Грошова маса має певний кількісний вираз та складну структуру і динаміку руху. На основі структуризації грошової маси за ступенем ліквідності визначають показники, що отримали назву грошових агрегатів. В Україні використовують чотири грошові агрегати: M_0 , M_1 , M_2 , M_3 .

Крім грошових агрегатів використовують також такий показник як грошова база. Грошова база включає запаси всієї готівки, яка перебуває в обороті поза банківською системою та в касах банків й суму резервів комерційних банків на їх кореспондентських рахунках у центральному банку. Її величина може бути визначена за формулою:

$$\Gamma_{\text{б}} = \Gamma_{\text{вип}} + \Gamma_{\text{рез}}, \quad (1)$$

де $\Gamma_{\text{вип}}$ – сума готівки, яка випущена центральним банком і не повернена в його фонди;

$\Gamma_{\text{рез}}$ – сума грошових коштів (резервів), які перебувають на кореспондентських рахунках у центральному банку.

Співвідношення між грошовою масою і грошовою базою – це грошово-кредитний мультиплікатор. Рівень грошово-кредитного мультиплікатора залежить від норми обов'язкового резервування й розраховується за формулою:

$$m = \frac{1}{r}, \quad (2)$$

де m – грошово-кредитний мультиплікатор;
 r – норма обов'язкового резервування.

Приріст грошової маси розраховується за формулою:

$$\Delta M = \Delta R \times \frac{1}{r}, \quad (3)$$

де ΔM – приріст грошової маси;
 ΔR – початковий приріст резервів;
 r – норма обов'язкового резервування.

Показник фактичного рівня мультиплікатора (mm) за певний період часу визначається за формулою:

$$mm = \frac{(M_0 + D)}{(M_0 + R)}, \quad (4)$$

де M_0 – маса готівки в обігу поза банками;
 D – маса грошей у депозитах комерційних банків;
 R – сума резервів комерційного банку.

Показник фактичного стану монетизації ВВП розраховують за формулою:

$$K_m = \frac{M}{ВВП}, \quad (5)$$

де K_m – рівень монетизації;
 M – маса грошей на кінець року, взята за агрегатом M_3 .

Сталі і суттєві зв'язки між кількістю необхідних для обігу грошей, цінами товарів, що підлягають продажу, і вартістю грошей відображає закон грошового обігу, суть якого полягає в тому, що кількість грошей, необхідна для обігу товарів, прямо пропорційна сумі їх цін і обернено пропорційна швидкості обігу однойменної грошової одиниці. Це співвідношення відображають формулою:

$$K_r = \frac{\sum Ц - К + П - ВП}{O}, \quad (6)$$

де K_r – кількість грошей, необхідних для обігу товарів протягом певного часу;

$\sum Ц$ – сума цін на товари, що підлягають реалізації за певний період часу;

$К$ – сума цін товарів, проданих у кредит з оплатою їх за межами даного періоду;

$П$ – сума цін товарів, проданих у кредит раніше і за якими настав термін платежу;

$ВП$ – платежі, що взаємно погашаються;

O – швидкість обігу грошової одиниці за рік.

Величину швидкості обігу, виходячи з відомого рівняння І. Фішера, визначають за формулою:

$$V = \frac{P \times Q}{M}, \quad (7)$$

де V – швидкість обігу грошей;

P – середній рівень цін на товари та послуги;

Q – фізичний обсяг товарів та послуг, що реалізуються в даному періоді;

M – середня маса грошей, що перебуває в обігу за даний період.

Швидкість обігу грошей характеризує частоту, з якою кожна одиниця наявних в бігу грошей використовується в середньому для реалізації товарів і послуг за певний період.

Питання для обговорення

1. Сутність грошового обігу.
2. Дайте характеристику основних суб'єктів грошового обігу.
3. Грошовий обіг на мікро- і макроекономічному рівні.
4. Сектори грошового обігу.
5. Модель сукупного грошового обороту.
6. Наведіть приклади балансування грошових потоків.
7. Загальні принципи організації системи безготівкових розрахунків.
8. Історичні та правові передумови еволюції безготівкових розрахунків.

9. У чому полягає сутність закону грошового обігу?
10. Грошові агрегати як показники грошової маси.
11. Способи регулювання грошової маси.

Література: [5; 6; 8; 10; 12; 15].

Тести для перевірки знань

1. Маса грошей, яка знаходиться в обороті, має такі форми:
 - а) кредитову і дебетову;
 - б) готівкову і безготівкову;
 - в) активну і пасивну.
2. Довгострокові приватні депозитні та ощадні сертифікати у спеціалізованих кредитних установах входять до складу таких грошових агрегатів:
 - а) M_0 ;
 - б) M_1 ;
 - в) M_2 ;
 - г) не входять до складу вказаних грошових агрегатів.
3. Норма обов'язкового резервування для банків вводиться з метою:
 - а) підвищення прибутковості банків;
 - б) обмеження грошової маси;
 - в) покриття дефіциту державного бюджету.
4. Грошова маса за агрегатом M_3 збільшується у разі, коли комерційні банки:
 - а) збільшують свої вклади в центральному банку;
 - б) збільшують обсяги позичок своїм клієнтам-юридичним особам;
 - в) вилучають частину вкладів у центральному банку.
5. До складових грошової бази відносяться:
 - а) готівка в касах банків;
 - б) резерви на коррахунках комерційних банків у центральному банку;
 - в) готівкові гроші, що знаходяться в обігу поза банками;
 - г) всі наведені відповіді вірні;
 - д) немає правильної відповіді.
6. Склад та структуру грошової маси характеризують:
 - а) коефіцієнти монетизації;
 - б) грошові агрегати;
 - в) коефіцієнти мультиплікації.

7. У разі, якщо фактична маса грошей в обороті перевищує необхідну для обороту, то матиме місце:

- а) нестача купівельної спроможності;
- б) грошовий попит відповідає товарній пропозиції;
- в) надлишок купівельної спроможності.

8. Сукупність коштів комерційного банку, які банк має у розпорядженні на даний момент і які можуть бути використані ним для активних операцій – це:

- а) грошовий мультиплікатор;
- б) додатковий (вільний) резерв;
- в) активні гроші.

9. В умовах ринкової економіки обсяг емісії готівки визначається:

- а) комерційними банками на основі прогнозів грошових доходів та витрат підприємств;
- б) комерційними банками на основі прогнозів грошових доходів та витрат населення;
- в) центральним банком на основі прогнозів касових оборотів банків.

10. Коефіцієнт мультиплікації характеризує зростання за певний період часу:

- а) ресурсної бази комерційних банків;
- б) грошової маси в обороті;
- в) грошової бази;
- г) золотовалютних резервів центрального банку.

Тема 5. Грошовий ринок

Грошовий ринок – особливий сектор ринку, на якому відбувається купівля-продаж грошей як специфічного товару, формується попит, пропозиція та ціна на цей товар. Об'єктом купівлі-продажу на цьому ринку є тимчасово вільні грошові кошти. Суб'єктами грошового ринку є юридичні та фізичні особи, які здійснюють операції купівлі-продажу грошей (власники тимчасово-вільних коштів, позичальники цих коштів, посередники). Інструментами грошового ринку є певні зобов'язання покупців перед продавцями, які залежно від їх виду поділяють на неборгові (акції, деривативи) та боргові (депозитні, позичкові).

За видами інструментів грошовий ринок поділяють на ринок позичкових зобов'язань, валютний ринок та ринок цінних паперів; за інституційними ознаками грошових потоків – на ринок банківських кредитів, ринок послуг небанківських фінансово-кредитних установ та фондовий ринок; за економічним призначенням – на ринок грошей та ринок капіталів.

Частина фінансового ринку, де тимчасово вільні грошові ресурси кредитних установ залучаються і розміщуються банками між собою переважно у формі міжбанківських депозитів на короткі терміни представляє собою міжбанківський ринок.

Питання для обговорення

1. Основні підходи до визначення сутності грошового ринку.
2. Структура грошового ринку
3. Охарактеризуйте основних суб'єктів грошового ринку.
4. Особливості грошового ринку України на сучасному етапі.
5. Інструменти грошового ринку.
6. Основні тенденції розвитку ринку цінних паперів.
7. Нормативно-правове регулювання порядку розміщення та обігу цінних паперів в Україні.
8. Види акцій.
9. Дайте загальну характеристику міжбанківського ринку
10. Роль міжбанківського ринку у забезпеченні функціонування грошового ринку.

Література: [2; 3; 5; 11; 12; 14].

Тести для перевірки знань

1. Об'єктом купівлі-продажу на грошовому ринку є:
 - а) тільки гроші як гроші;
 - б) тільки гроші як капітал;
 - в) гроші як гроші і як капітал.
2. Співвідношення між ринком грошей і грошовим ринком полягає в тому, що:
 - а) грошовий ринок є складовою частиною ринку грошей;
 - б) ринок грошей є складовою частиною грошового ринку;
 - в) вони функціонують відокремлено;
 - г) це терміни, що виражають одне й те ж поняття.

3. Вкажіть, які з наведених операцій належать до числа операцій на ринку грошей:

- а) операції з акціями;
- б) операції з міжбанківського кредитування;
- в) операції з довгостроковими облігаціями.

4. Державне регулювання ринку банківських послуг в Україні здійснює:

- а) Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку;
- б) Національний банк України;
- в) Міністерство фінансів.

5. Мінімальна номінальна вартість акції згідно законодавства України:

а) не може бути меншою, ніж один неоподатковуваний мінімум доходів громадян;

- б) не може бути меншою, ніж одна гривна;
- в) не може бути меншою, ніж одна копійка.

6. Іменні емісійні цінні папери існують:

- а) виключно в документарній формі;
- б) виключно в бездокументарній формі;
- в) в документарній та без документарній формі.

7. Акціонерне товариство розміщує:

- а) тільки іменні акції;
- б) тільки акції на пред'явника;
- в) іменні акції та акції на пред'явника.

8. Облігації підприємств розміщуються юридичними особами:

- а) для формування і поповнення статутного капіталу емітента;
- б) тільки після повної сплати свого статутного капіталу;
- в) тільки для задоволення вимог кредиторів.

9. Реєстрацію випуску облігацій місцевих позик здійснює:

- а) Міністерство фінансів;
- б) Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку;
- в) Державне казначейство.

10. Частка одного торговця цінними паперами:

а) не може бути більшою ніж 5 відсотків статутного капіталу фондової біржі;

б) не може бути меншою ніж 3 відсотки статутного капіталу фондової біржі;

в) законодавчо не встановлюється.

Тема 6. Грошові системи

Грошова система – це форма організації грошового обігу, сформована історично та законодавчо закріплена державою. Елементами грошової системи є грошова одиниця, види державних грошових знаків, що мають законну платіжну силу, масштаб цін, валютний курс, порядок готівкової емісії та обігу грошових знаків, регламентація безготівкового обігу, правила вивезення і ввезення національної валюти та організації міжнародних розрахунків, державні фінансові інститути, які здійснюють регулювання грошового обороту в країні. В складі грошової системи виокремлюють відносно самостійні підсистеми: систему безготівкових розрахунків, систему готівкового обігу та валютну систему.

Розрізняють такі типи грошових систем: ринкові та неринкові; відкритого та закритого типу; регульовані та саморегульовані; монометалевого, біметалевого та паперово-кредитного обігу.

Еволюція грошових систем відбувається в зв'язку з еволюцією товарного господарства і зміною притаманних йому економічних відносин. Так, характерною ознакою грошової системи неринкового типу є переважання адміністративних неринкових методів регулювання грошового обігу, а грошової системи ринкового типу – економічних важелів та інструментів. Перехід від адміністративних до переважно економічних методів регулювання грошового обігу відбувся в Україні на початку 90-х років ХХ ст. в зв'язку із зміною соціально-економічної моделі суспільства. Сучасна грошова система ринкового типу в Україні будується на основі таких принципів: централізованого управління грошовою системою; сталості та еластичності грошового обігу; кредитного характеру грошової емісії; забезпеченості грошових знаків, що випускаються в обіг; непідпорядкованості Національного банку Уряду; надання Уряду грошових засобів лише в порядку кредитування; нагляду та контролю за грошовим обігом з боку держави; функціонування на території України виключно національної валюти.

Залежно від форми функціонування грошей виділяють систему металевого обігу, яка еволюціонувала від біметалізму до монометалізму, й систему паперово-кредитного обігу, за якої в обороті знаходяться грошові знаки, що не мають внутрішньої вартості.

Для сучасних грошових систем характерними є такі риси як втрата зв'язку із золотом, випуск грошей в обіг не тільки для кредитування господарства, але й для кредитування держави, розширення безготівкового обігу й скорочення готівкового, хронічна інфляція, державне регулювання грошового обігу, відміна офіційного золотого вмісту банкнот, їх забезпечення й розміну на золото, розвиток інтеграційних процесів у сфері грошово-кредитних відносин.

Питання для обговорення

1. Поняття грошової системи держави.
2. Охарактеризуйте основні елементи сучасної грошової системи.
3. Форми металевих обігу.
4. Різновиди золотого монометалізму.
5. Дайте характеристику системи паперово-грошового обігу.
6. Форми безготівкових розрахунків.
7. Правові засади становлення та розвитку грошової системи України.
8. Характеристика елементів грошової системи України.
9. Особливості сучасної Європейської грошової системи.
10. Тенденції розвитку сучасних грошових систем.

Література: [5; 6; 9; 10; 15].

Тести для перевірки знань

1. Грошова система – це:
 - а) сукупність грошових відносин в державі;
 - б) система платежів у національній валюті;
 - в) форма організації грошового обігу, яка закріплена законодавством;
 - г) сукупність грошових потоків між суб'єктами господарської діяльності.
2. До числа елементів грошової системи держави належать:
 - а) фінансові посередники;
 - б) валютний курс;
 - в) облікова ставка процентна;
 - г) норма обов'язкового резервування коштів.

3. До числа елементів грошової системи не належать:

- а) масштаб цін;
- б) порядок готівкової емісії;
- в) процентні ставки комерційних банків;
- г) національний банк .

4. Які з наведених елементів належать до числа законних платіжних засобів у грошовій системі:

- а) монета;
- б) комерційні векселі;
- в) державні облігації;
- г) акції корпорацій;
- д) чеки.

5. Вкажіть, які з наведених структур, регулюють грошовий обіг:

- а) Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку;
- б) Національний банк України;
- в) Міністерство фінансів;
- г) Міністерство доходів і зборів.

6. Історично першим різновидом біметалізму була:

- а) система подвійної валюти;
система паралельної валюти;
- в) золотомонетний стандарт;
- г) золотозливковий стандарт.

7. Які з наведених характеристик не притаманні золотому стандарту:

- а) золото виконує усі п'ять функцій грошей;
- б) допускається вільний вивіз і ввіз іноземної валюти;
- в) не дозволяється вільне карбування золотих монет для приватних осіб;
- в) кредитні гроші вільно і необмежено розмінюються на золоті монети за номіналом.

8. Відмінністю Ямайської валютної системи є:

- а) виконання золотом функції світових грошей;;
- б) перетворення золота на товар;
- в) використання у міжнародних розрахунках долару та англійського фунту стерлінгів;
- г) збереження зв'язку валюти з долотом і сріблом.

9. Регульована грошова система – це:

- а) грошова система, яка базується на обслуговуванні грошового обігу повноцінними монетами і розмінними банкнотами;

б) грошова система, яка базується на обслуговуванні грошового обігу паперовими і металевими грошовими знаками, які не мають власної внутрішньої вартості;

в) грошова система, яка базується на використанні переважно економічних методів регулювання грошового обігу.

10. Основною функцією Національного банку України є:

а) додержанню стійких темпів економічного зростання України;

б) забезпечення стабільності грошової одиниці України;

в) регулювання діяльності платіжних систем та систем розрахунків в Україні;

г) представлення інтересів України в центральних банках інших держав.

Тема 7. Інфляція та грошові реформи

Під інфляцією розуміють дисбаланс попиту та пропозиції, інших пропорцій національного господарства, яке проявляється у рості цін. Але це не означає, що в період інфляції ростуть усі ціни. Ціни на один товар можуть зростати, а на інші бути стабільними. В основі цих пропорцій лежить різне співвідношення між попитом та пропозицією і різна еластичність.

Вимірюється інфляція за допомогою індексу цін. Для розрахунку індексу цін беруть співвідношення між сукупною ціною товарів та послуг визначеного набору ("ринковий кошик") для тимчасового періоду і сукупною ціною ідентичної або схожої групи товарів та послуг у базовому періоді. Розраховується індекс цін у відсотках за формулою:

$$I_c = \frac{Ц_1}{Ц_0} \times 100, \quad (8)$$

де I_c – індекс цін у даному періоді;

$Ц_1$ – ціна "ринкового кошика" у даному періоді;

$Ц_0$ – ціна аналогічного "ринкового кошика" у базовому періоді.

На практиці частіше використовують індекс валового національного продукту, індекс споживчих цін та індекс оптових цін. За допомогою індексу споживчих цін вимірюються ціни фіксованого "ринкового кошика" споживчих товарів. Для вимірювання загального рівня цін більш пристосований індекс цін валового національного продукту (його називають дефлятором валового національного продукту).

Порівняно з індексом споживчих цін індекс валового національного продукту більш широкий та показний, оскільки він включає не тільки ціни споживчих товарів та послуг, але й ціни на сировину, матеріали, обладнання тощо.

Зміна оптових цін відображає динаміку цін на сировину, напівфабрикати, матеріали, кінцеві види продукції на оптовому ринку.

Темп росту цін (індекс цін) – це перший з трьох критеріїв при визначенні виду інфляції. Другий критерій – ступінь розбіжності росту цін за різними товарами. Третій критерій – очікуваність та передбачуваність.

З позиції росту цін виділяють три види інфляції: помірна (ціни ростуть менш 10% на рік, вартість грошей зберігається, відсутній ризик підписання контрактів у номінальних цінах); галопуюча інфляція (зростання цін вимірюється сотнями процентів на рік, контракти "прив'язуються" до росту цін, гроші прискорено матеріалізуються) та гіперінфляція (ціни ростуть астрономічними темпами, розбіжність цін і заробітної плати стає катастрофічною).

За ступенем збалансованості росту цін виділяють два види інфляції: збалансована і незбалансована інфляція. При збалансованій інфляції ціни різних товарів відносно один одного залишаються незмінними, а при незбалансованій – ціни різних товарів постійно змінюються стосовно один одного, причому у різних пропорціях.

З точки зору третього критерію (очікуваності та передбачуваності) виділяють: очікувану інфляцію і неочікувану інфляцію. Під очікуваною інфляцією розуміється інфляція, яка передбачається та прогнозується заздалегідь, неочікувана – навпаки.

Підвищення цін та поява зайвої кількості грошей – це тільки зовнішній прояв інфляції, її глибинною причиною є порушення пропорцій національного господарства.

На практиці мають місце соціально-економічні наслідки інфляції. Так, інфляція призводить до того, що усі грошові доходи (як населення, так і підприємств та держави) фактично зменшуються. Це визначається різницею між номінальним доходом і реальним. Номінальний (грошовий) дохід – це кількість грошових засобів, які отримає людина у вигляді заробітної плати, ренти, прибутку або процента. Реальний дохід, визначається кількістю товарів та послуг, які він може купити на суму номінального доходу. Якщо номінальний дохід залишається стабільним або зростає повільніше за темпи інфляції, то реальний дохід падає. Тому

від інфляції більш за все страждають люди з фіксованими доходами. Якщо зростання доходу випереджає темпи інфляції, то фінансовий стан поліпшується. Так, якщо за умови нееластичного попиту фірма може підвищити ціни на свою продукцію швидше ніж зростає інфляція, то фірма від інфляції не постраждає. Але більшість фірм не мають такої можливості, тому їх фінансовий стан у період інфляції погіршується.

Інфляція перерозподіляє доходи і багатство. Так, боржники багатіють за рахунок своїх кредиторів. Причому виграють дебітори на усіх рівнях, оскільки позика береться при одній купівельній спроможності грошей, а повертається, коли на цю суму можна купити менше. Так, від інфляції виграють люди, які отримали кредит і підприємства, у яких дебіторська заборгованість перевищує кредиторську. Виграє і уряд, який накопичив великий державний борг, оскільки інфляція дає йому можливість виплатити борги у гривнях, які мають меншу купівельну спроможність.

Для кількісної оцінки інфляції використовують рівень та індекс інфляції.

Рівень інфляції показує, на скільки відсотків зросли ціни за певний період часу, і розраховується за формулою:

$$R = \frac{\Delta S}{S} \times 100\% , \quad (9)$$

де R – рівень інфляції;

S – сума;

ΔS – сума, на яку потрібно збільшити суму S для збереження її купівельної спроможності.

Індекс інфляції визначається за формулою

$$I_n = 1 + r , \quad (10)$$

де I_n – індекс інфляції;

r – рівень інфляції.

Якщо періоди та рівень інфляції рівні, то індекс інфляції складе

$$I_n = (1 + r_n)^n , \quad (11)$$

де I_n – індекс інфляції;

n – кількість періодів.

Питання для обговорення

1. Сутність інфляції, її причини та механізм.
2. Характерні риси інфляції попиту.
3. Характеристика інфляції пропозиції
4. Соціально-економічні наслідки інфляції
5. Економічна політика держави в умовах інфляції.
6. Як ви уявляєте механізм розвитку інфляційного процесу?
7. Як впливає інфляція на підприємницьку діяльність?
8. Чи вигідна інфляція державі?
9. Як захистити себе від інфляції?
10. Якщо ви керівник підприємства, яку політику Ви оберете в період інфляції?
11. Вкажіть на взаємозв'язок між інфляцією та безробіттям.
12. Якщо ціни зросли у 30 разів, то який темп інфляції в країні і як змінилась купівельна спроможність грошей?

Література: [2; 5; 6; 14; 15].

Приклади завдань з їх вирішенням

Завдання 1

Проект потребує інвестицій у сумі 200 тис. грн очікується, що в кінці першого року можливо отримати дохід у сумі 100 тис. грн, у кінці другого – 200 тис. грн, у кінці третього – 50 тис. грн. Інвестиції необхідно зробити зараз, а доходи будуть надходити тільки через деякий час.

Розв'язок

Для оцінки майбутніх грошових доходів використовується операція дисконтування. Якщо темп інфляції прогнозується на рівні 15 %, тоді відносно інвестицій доходи в кінці першого періоду складуть:

$$\frac{100}{(1+0,15)} = 87 \text{ тис. грн.}$$

В кінці другого періоду очікується отримати 200 тис. грн, але з урахуванням фактору часу вони перетворюються в:

$$\frac{200}{(1+0,15)^2} = 151,5 \text{ тис. грн.}$$

В кінці третього періоду доходи відносно інвестицій дорівнюють:

$$\frac{50}{(1+0,15)^3} = 33,3, \text{ тис. грн.}$$

Усі доходи складуть:

$$87 + 151,5 + 33,3 = 271,8 \text{ тис. грн.}$$

Таким чином, цей проект навіть з урахуванням інфляції є ефективним.

Завдання 2

Місячний рівень інфляції 1 %. Слід визначити індекс інфляції за рік та рівень інфляції за рік.

Розв'язок

Індекс інфляції за рік складе:

$$I_n = (1 + 0,01)^{12} = 1,12.$$

Рівень інфляції за рік складе:

$$r = 1,12 - 1 = 0,12 = 12 \text{ \%}.$$

Завдання 3

Внесок у сумі 50 000 грн покладений до банку на 3 місяці з щомісячним нарахуванням складних відсотків. Річна ставка за внеском – 30 %. Рівень інфляції – 4 % в місяць. Слід визначити:

- а) суму внеску з відсотками;
- б) індекс інфляції за три місяці;
- в) суму вкладу з відсотками з точки зору купівельної спроможності;
- г) реальний дохід вкладника з точки зору купівельної спроможності.

Розв'язок

Сума вкладу з відсотками складе:

$$S = 50000 (1 + 0,3 : 12)^3 = 55190 \text{ грн.}$$

Індекс інфляції за три місяці складе:

$$I_n = (1 + 0,04)^3 = 1,17.$$

Сума вкладу з відсотками з точки зору купівельної спроможності складе:

$$P_r = 55190 : 1,17 = 47171 \text{ грн.}$$

Реальний дохід вкладника з точки зору купівельної спроможності складе:

$$Д = 47171 - 50000 = -2829 \text{ (реальний збиток)}$$

Завдання 4

Індекс цін у 2012 році становив 109,6, а в 2013 р. – 120,5 % (рівень цін базового 2012 р. прийнято за 100 %). Визначте темп інфляції.

Розв'язок

Темп інфляції розраховуємо за формулою:

$$T_i = \frac{I_n - I_m}{I_m} \times 100\% ,$$

де T_i – темп інфляції у %,

I_n – індекс цін поточного року;

I_m – індекс цін минулого року.

$$T_i = \frac{120,5 - 109,6}{109,6} .$$

Завдання 5

Розрахуйте темп інфляції, якщо порівняно з минулим роком грошова маса зросла на 20 %, швидкість обігу грошей сповільнилася на 17 %, а приріст фізичного обсягу ВВП становив 2 %.

Розв'язок

Приймаємо показники попереднього року за одиницю, тоді виходячи з рівняння І.Фішера ($MV = PQ$):

$$M \times V = P \times Q .$$

$$M = 1 + \frac{20}{100} = 1,2$$

$$V = 1 - \frac{17}{100} = 0,83$$

$$Q = 1 + \frac{2}{100} = 1,02$$

Визначаємо середній рівень цін звітного року:

$$P = \frac{1,2 \times 0,83}{1,02} = 0,98 .$$

$$\text{Тема інфляції складе: } \left(\frac{0,98}{1} - 1 \right) \times 100\% = -2\%$$

Таким чином, ціни зменшилися на 2 %.

Завдання для самостійного розв'язання

Завдання 6

Місячний рівень інфляції 3 %. Слід визначити індекс інфляції та рівень інфляції за рік.

Завдання 7

Місячний рівень інфляції 6 %. Слід визначити індекс інфляції та рівень інфляції за рік.

Завдання 8

Внесок у сумі 40000 грн. покладений до банку на 6 місяців з щомісячним нарахуванням складних відсотків. Річна ставка за внеском – 22 %. Рівень інфляції – 3 % в місяць. Слід визначити:

- а) суму внеску з відсотками;
- б) індекс інфляції за 6 місяців;
- в) суму вкладу з відсотками з точки зору купівельної спроможності;
- г) реальний дохід вкладника з точки зору купівельної спроможності.

Завдання 9

Визначте очікуваний темп цінової інфляції звітного року, якщо в попередньому році середня маса грошей в обороті становила 800 млрд грн, швидкість обігу 2 обороти, обсяг ВВП – 1 000 млрд грн.

Протягом звітного року грошова маса зросла на 40 %, а її оборотність знизилась на 0,5 обороту, обсяг ВВП порівняно з попереднім роком зріс на 9%.

Завдання 10

Індекс цін у 2012 р. становив 113,2 %, а в 2013 р. – 118 % (рівень цін базового 2012 р. прийнято за 100 %). Визначте темп інфляції.

Завдання 11

Розрахуйте темп інфляції, якщо порівняно з минулим роком грошова маса зросла на 30%, швидкість обігу грошей прискорилась на 15%, а приріст фізичного обсягу ВВП становив 7%.

Тема 8. Фінансове посередництво грошового ринку

Грошовий ринок є частиною фінансового ринку. Інституціональна модель грошового ринку представляє перелік організацій та установ (інститутів), які займаються обслуговуванням руху грошей як в країні, так

і на міжнародній арені. В її структуру входять 6 банківські установи (НБУ, банки другого рівня, казначейство) та фінансові посередники (фондові біржі, валютні біржі, фінансові компанії, трастові компанії, страхові компанії, ломбарди, кредитні спілки).

На фінансовому ринку здійснює свою діяльність велика кількість посередників, які за визначену плату надають різні види фінансових послуг. Ці послуги пов'язані з емісією і обігом на вторинному ринку фінансових активів. На первинному ринку посередники сприяють інвестуванню коштів у різні галузі економіки та залученню коштів для забезпечення потреб державного бюджету.

На вторинному ринку фінансові посередники забезпечують стабільне функціонування ринку, а також задовольняють інтереси юридичних та фізичних осіб щодо інвестування коштів у фінансові активи та вилучення їх з процесу інвестування. При цьому посередники надають інформаційні, консультаційні, управлінські послуги.

Питання для обговорення

1. Загальне поняття фінансового посередництва.
2. Банківська система ринку фінансових послуг.
3. Небанківські фінансові інститути.

Література: [1; 8; 12; 14; 15].

Тести для перевірки знань

1. Банки в Україні створюються у форму:
 - а) акціонерного товариства;
 - б) товариства з обмеженою відповідальністю;
 - в) кооперативного банку.
2. Усі банки другого рівня мають тримати обов'язкові резерви в НБУ:
 - а) так;
 - б) ні.
3. Фінансові посередники – це фінансові установи (фінансові структури), до яких відносять банківську систему та небанківські фінансові інститути:
 - а) так;
 - б) ні.

4. Андеррайтинг – це:

- а) компанія продає свої акції йц облігації інвестиційному фонду;
- б) розміщення (підписка, продаж) цінних паперів торговцем цінними паперами за дорученням, від імені та за рахунок емітента;
- в) коли нові папери розміщені, і компанія одержує свій дохід від їх продажу.

5. банки мають право створювати неприбуткові спілки чи асоціації:

- а) так;
- б) ні.

6. основними формами діяльності небанківських фінансових інститутів на фінансовому ринку є:

- а) акумуляція заощаджень населення
- б) надання кредитів через облігаційні позики корпораціям і державі;
- в) мобілізація капіталу через усі види акцій;
- г) надання іпотечних і споживчих кредитів;
- д) надання кредитної взаємодопомоги.

7. Кредитна спілка – це

- а) банківське об'єднання створюється за попередньою згодою НБУ;
- б) організація, яка заснована фізичними особами на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів.

8. Розрізняють такі види лізингу:

- а) фінансовий;
- б) операційний;
- в) управлінський.

9. Банки як депозитарні фінансові посередники можуть виступати емітентами:

- а) акцій;
- б) облігацій;
- в) депозитних сертифікатів;
- г) векселів.

10. перший випуск акцій банку повинен повністю складатися із:

- а) звичайних іменних акцій;
- б) привілейованих акцій.

Змістовний модуль 2. Грошово-кредитна політика та роль банків у проведенні розрахункових операцій в національній і іноземній валютах

Тема 9. Механізм формування пропозиції грошей та грошово-кредитна політика

Більшість сучасних економістів розглядають монетарну (грошово-кредитну) політику як найбільш прийнятний інструмент державного регулювання національної економіки.

Головна кінцева мета монетарної політики полягає в забезпеченні стабільності цін, повної зайнятості та зростанні реального обсягу ВВП.

Ця мета досягається за допомогою заходів у рамках грошово-кредитної політики, які здійснюються доволі повільно, розраховані на роки й не є швидкою реакцією на зміни кон'юнктури. У зв'язку з цим поточна монетарна політика орієнтована на більш конкретні доступні цілі, наприклад, на фіксацію кількості грошей в обігу, певного рівня банківських резервів або норма процента тощо.

Провідником монетарної політики є центральний банк країни, а об'єктами стають попит та пропозиція на грошовому ринку.

Під пропозицією грошей розуміють загальну кількість грошей, які знаходяться в обігу.

Попит на гроші формується із попиту на гроші як засіб обігу (попит на гроші для здійснення угоди) та як засіб збереження вартості (попит на гроші як на активи).

Попит на гроші як засіб обігу визначається рівнем грошового та номінального ВВП (прямо пропорційно). Чим більше дохід у суспільстві, тим більше здійснюється угод, чим вище рівень цін, тим більше необхідно грошей для здійснення економічних угод в рамках національної економіки.

Попит на гроші як засіб збереження вартості залежить від розміру номінальної ставки процента (обернено пропорційно), оскільки при володінні грошима у формі готівки та чекових вкладів, які не приносять власнику процентів, виникають певні альтернативні витрати відносно використання збережень у вигляді цінних паперів.

Розподіл фінансових активів, наприклад, на готівкові гроші та облігації, залежить від величини ставки процента: чим вона вище, тим

нижче курс цінних паперів та вище попит на них, тим нижче попит на готівкові гроші і навпаки.

Таким чином, загальний попит на гроші залежить від рівня номінальної процентної ставки і обсягу номінального ВВП.

При зменшенні попиту на гроші (пропозиція незмінна) рівновага на грошовому ринку встановлюється по нижчій ніж первісна процентна ставка.

У світовій економічній практиці використовуються такі інструменти регулювання грошової маси в обігу:

- 1) операції на відкритому ринку (вторинному ринку казначейських цінних паперів);
- 2) політика облікової ставки (регулювання процента по займам банків у центральному банку);
- 3) зміна нормативу обов'язкових резервів.

Грошово-кредитна політика безпосередньо впливає на такі важливі макроекономічні показники, як ВВП, зайнятість та рівень цін.

Для стимулювання виробництва центральний банк за допомогою інструментів монетарної політики збільшує грошову пропозицію. Ставка процента зменшується. Це веде до збільшення інвестиційного попиту.

На даному етапі монетарна політика досягла своєї мети: спад призупинився, зменшилось безробіття, зріс дохід суспільства, що призводить до збільшення попиту на гроші.

Питання для обговорювання

1. Характеристика операцій на відкритому ринку.
2. Сутність облікової ставки.
3. Роль норми обов'язкових резервів для формування пропозиції грошей.
4. Макроекономічні наслідки монетарної політики.
5. Особливості сучасної грошово-кредитної політики.

Література: [3; 5; 6; 9 – 11].

Питання для перевірки знань

1. Назвіть основні цілі грошово-кредитної політики.
2. Чим визначається попит на гроші?
3. Які процеси виникають у національній економіці, якщо порушується рівновага на грошовому ринку?

4. Яким чином норма проценту впливає на рівень інвестиційного попиту?
5. Які основні рівняння покладені в основу кейнсіанського та монетаристського підходів до грошово-кредитної політики?
6. Сформулюйте "монетарне правило" М. Фридмена.
7. Яка із наведених операцій скоротить кількість грошей в обігу:
 - а) центральний банк зменшує норму обов'язкових резервів;
 - б) центральний банк купує державні облигації у населення та банків;
 - в) центральний банк знижує облікову ставку, по якій він надає кредити банкам;
 - г) центральний банк продає державні облигації банкам.
8. Припустимо, що в економіці спостерігається:
 - а) тривала інфляція, яка відрізняється високим рівнем;
 - б) тривалий період спаду та зростання безробіття.Що повинен зробити центральний банк для стабілізації економічного стану в країні?
9. Припустимо, що центральний банк у законодавчому порядку повинен збільшити грошову пропозицію на 3 %. Обміркуйте ймовірні способи вирішення цієї задачі й наслідки реалізації цієї політики.

Тема 10. Сутність і функції кредиту

Сучасна епоха з усією гостротою поставила проблему суті і ролі кредиту. Кредит існував не завжди. Він виник на певному етапі розвитку людського суспільства. Коли товарно-грошові відносини почали ставати більш-менш регулярними, взаємовідносини між товаровиробниками іноді набували особливого характеру: продавцеві потрібно було продати товар, а в покупця не було грошей, щоб його купити, оскільки він ще не виготовив свій товар або виготовив, але не продав його з певних причин. За таких умов акт купівлі-продажу товару не міг відбутись. І тут випадково, як і багато інших винаходів людства, був відкритий кредит – за наявності довіри продавця до покупця товар був проданий з відстрочкою платежу, тобто у кредит.

Окрім цього, надання кредиту було пов'язане і з торгівлею, зокрема з так званим складським правом, коли непроданий протягом відведеного купцеві часу товар залишався в кредит (за абсолютного складського права купець не міг їхати зі своїм товаром далі). Таким чином, кредит виник і розвинувся на основі функції грошей як засобу обігу. З його

появою гроші, окрім функції міри вартості і засобу обігу, стали виконувати й функцію засобу платежу, однією з ознак якої є розрив у часі між передачею товару і передачею грошей із рук у руки. Отже, кредит полегшував реалізацію товарів. Саме в цьому й полягає найбільш поширена причина необхідності кредиту. Кредит – явище руху, який здійснюється у різних напрямках і на різних рівнях. Рух кредиту проходить п'ять етапів:

- формування вільної вартості;
- розміщення вільної вартості в позички;
- використання позиченої вартості на потреби позичальника;
- вивільнення позиченої вартості з обороту позичальника;
- повернення вивільненої вартості кредитору і сплата процентів.

Рух кредиту здійснюється за певними закономірностями, які обумовлюються особливою сутністю кредиту. На їх підставі формуються принципи (основні правила) кредитування: цільове спрямування позички; строковість позички; поверненість кредитору позиченої вартості; забезпеченість позички і платність користування позиченими коштами.

Питання для обговорення

1. Обґрунтуйте різновиди, які зумовлюють необхідності кредиту в ринковій економіці.
2. Визначте загальні передумови формування кредитних відносин.
3. Визначте характерні відмінності кредиту та грошей в безготівковому обороті.
4. Що спільного і в чому різниця між різновидами кредитування і фінансування?
5. Дайте визначення функцій кредиту для розвитку економіки країни.
6. Як кредит може сприяти зменшенню витрат суспільства і підвищенню ефективності виробництва?

Література: [2 – 4; 13; 14].

Тести для перевірки знань

1. Необхідність кредиту визначається:
 - а) наявністю тимчасово вільних коштів;
 - б) необхідністю коштів для забезпечення безперервності різновид суспільного виробництва;
 - в) необхідністю коштів для забезпечення інвестування в науковій галузі.

2. Економічні відносини між юридичними та фізичними особами і державами з приводу перерозподілу вартості на засадах повернення з виплатою процента називаються:

- а) кредитом;
- б) грошовим обігом;
- в) фінансами.

3. Суб'єкти кредиту:

- а) кредитори, посередники, позичальники;
- б) кредитори, позичальники;
- в) кредитори, позичальники, фінансові установи.

4. Об'єкти кредиту:

- а) грошові кошти;
- б) матеріальна цінність;
- в) позичена вартість.

5. Що може зумовлювати необхідність кредиту?

- а) спад виробництва;
- б) фінансова криза;
- в) юридична самостійність кредитора і позичальника;
- г) сезонний характер виробництва.

6. Який вид кредиту виконує емісійну функцію:

- а) банківський;
- б) виробничий;
- в) грошовий;
- г) товарний?

7. Кредит надається на принципах:

- а) повернення;
- б) платності;
- в) строковості;
- г) безстроковості.

8. Функції кредиту:

- а) інформаційна;
- б) грошова (антипаційна);
- в) ревізійна;
- г) перерозподільна;
- д) контрольно-стимулююча.

9. Характерною рисою перерозподільної функції кредиту є:

- а) перерозподіл грошових і товарних ресурсів;
- б) розширення безготівкових розрахунків.

Визначте, яке з тверджень правильне, а яке – помилкове.

1. Суб'єкт кредиту – це цінність, що передається в позику кредитором позичальнику.
2. Однією з функцій кредиту є перерозподільна функція.
3. Розміщення вільної цінності в позику – це перша стадія відтворювального руху кредиту.
4. На мікроекономічному рівні однією із закономірностей руху кредиту є збереження позиченої цінності в процесі руху і повернення її до кредитора в повному обсязі.
5. На макроекономічному рівні однією із закономірностей руху кредиту є зворотність руху цінності, що передана в позичку.
6. Принципи кредитування між собою не пов'язані.

Підберіть кожному терміну його визначення

Терміни: 1. Перерозподільна функція кредиту. 2. Кредитор. 3. Позичковий відсоток 4. Позичальник. 5. Контрольна функція кредиту. 6. Строковість. 7. Кредит.

Визначення:

А. контроль з боку кредитора за використання коштів позичальником;

Б. матеріальні та грошові ресурси, які були вже розподілені і передані у власність економічним суб'єктам, перерозподіляються і спрямовуються в тимчасове користування іншим суб'єктам, не змінюючи їх первинного права власності;

В. економічні відносини між юридичними та фізичними особами з приводу отримання позики в грошовій або товарній формі на засадах повернення, строковості, платності;

Г. особа, яка надає тимчасово вільні кошти в користування на умовах повернення, строковості, платності;

Д. суб'єкт, який має потребу і може отримати в тимчасове користування кошти на умовах повернення, строковості, платності;

Е. принцип кредитування;

Ж. ставка, яка виплачується позичальником банку за користування позичкою.

Тема 11. Форми, види і роль кредиту

Кредит здійснюється у конкретних формах, які виступають способами існування процесу кредитування. Форма кредиту відображає

зовнішній прояв та організацію кредитних відносин. У ринковій економіці мають місце різні форми кредиту. У кожній із них є свої різновидності (види).

У загальноприйнятому розумінні форма – це зовнішній, найбільш загальний вияв певного предмета чи явища який хоч і пов'язаний з внутрішньою їх сутністю, але не розкриває її. Оскільки кредит – явище суспільне (економічні відносини), про форму його можна говорити з певною умовністю як про найбільш загальний вигляд, якого він може набувати в процесі руху і який не розкриває його внутрішньої сутності та структури. Тому критеріїв для вичленення форм кредиту не може бути багато.

Найбільш загальним проявом кредиту, в якому не розкривається його сутність і внутрішня структура, є форма позиченої вартості, в якій вона рухається між кредитором і позичальником. Таких форм може бути дві – товарна (натурально-речова) та грошова. Тому й форм кредиту також може бути дві – товарна і грошова. Ці форми визначають лише загальні контури кредиту і не зачіпають його внутрішньої структури. Отже, їх не може бути багато. Подібні форми можуть мати й інші економічні інструменти – фінанси, торгівля тощо. Проте це не суперечить призначенню форми. Адже вона – лише найбільш узагальнена, контурна характеристика і може бути спільною для близьких за родовою ознакою явищ. Форми кредиту постійно розвиваються, змінюється і їхнє місце в структурі економічних відносин.

У загальноприйнятому розумінні вид (у практиці класифікації) – це підрозділ, що об'єднує ряд предметів, явищ за спільними ознаками і входить до складу загального вищого розділу – роду. Тому видова характеристика застосовується щодо внутрішньої структури об'єкта дослідження, у нашому випадку – кредиту. Оскільки кредит має значну кількість структурних проявів, то може застосовуватися багато критеріїв його класифікації та виділятися багато його видів. Але всі вони "вписуються" в одну з двох форм кредиту, конкретизуючи їх внутрішній зміст.

Однак, питання про форми та види кредиту в економічній науці є дискусійним. Відмінності у підходах економістів впливають в основному з різного розуміння критеріїв, принципів і ознак виділення форм кредиту.

Питання для обговорення

1. Яку роль відігравав кредит на різних етапах розвитку людства?
2. Розвиток кредитних відносин в Україні.
3. Поясніть, що є вигіднішим з позицій власників підприємства — кредит чи інвестиції
4. Іпотечний кредит: його становлення та розвиток в Україні.
5. Стан та перспективи кредитування молоді на придбання житла.
6. Кредитування студентів в Україні і за рубежом.
7. Кредитні спілки на ринку кредитів.
8. Державний кредит та його розвиток в Україні.

Література: [3; 5; 6; 11; 12].

Тести для перевірки знань

1. З погляду надання кредиту розрізняються:
 - а) наявні кредити;
 - б) акцептні кредити;
 - в) банківські кредити;
 - г) лізингові кредити;
 - д) облігаційні кредити.
2. За формою боргового зобов'язання кредити класифікуються:
 - а) банківський кредит;
 - б) кредит за відкритими рахунками;
 - в) брокерський кредит;
 - г) кредити облігаційні;
 - д) вексельні кредити.
3. Для отримання кредиту в іноземній валюті позичальник повинен вказати:
 - а) мету отримання кредиту;
 - б) валюту платежу;
 - в) економічне обґрунтування кредиту;
 - г) суму та термін, на який береться кредит;
 - д) графік поставки товару;
 - е) джерело погашення кредиту.
4. Факторинг – це:
 - а) кредитування експортера через придбання векселів чи інших боргових зобов'язань;

б) метод кредитування експорту я продаж щодо вимоги торговельних боргів;

в) кредит, що видається під основні засоби.

5. Який вид кредиту надається і повертається в грошовій формі:

а) лізинговий кредит;

б) банківський кредит;

в) комерційний кредит;

г) забезпечений кредит;

д) бланковий кредит?

6. Кредити, які надаються банками підприємствам під заставу державних цінних паперів називаються:

а) лізинговими;

б) комерційними;

в) ломбардними;

г) бланковими;

д) державними.

7. Який вид кредиту є найпоширенішим на сьогоднішній день в Україні:

а) банківський;

б) лізинговий;

в) ломбардний;

г) державний;

д) обліковий?

8. Короткостроковий кредит, що надається банком підприємству понад залишок його коштів на поточному рахунку в межах обумовленої суми шляхом дебетування його рахунку – це:

а) обліковий кредит;

б) строковий кредит;

в) авальний кредит;

д) овердрафт;

г) акцептний кредит.

9. Система фінансування, за умовами якої підприємство-постачальник товарів поступається короткостроковими вимогами за торговельні операції комерційному банку – це:

а) овердрафт;

б) акцептний кредит;

в) авальний кредит;

- г) обліковий кредит;
- д) факторинг.

10. При якому виді кредиту банк бере на себе відповідальність за зобов'язаннями підприємства у формі гарантії:

- а) овердрафт;
- б) акцептний кредит;
- в) авальний кредит;
- г) обліковий кредит;
- д) факторинг?

11. Від яких факторів залежить розмір плати за факторингове обслуговування:

- а) вид факторингу;
- б) фінансовий стан підприємства-позичальника;
- в) масштаби виробничої діяльності підприємства-позичальника;
- г) надійність покупців;
- д) всі перераховані фактори впливають на розмір платні?

12. Вид кредиту, що оформлюється векселем – це:

- а) державний;
- б) комерційний;
- в) банківський;
- г) споживчий;
- д) ломбардний.

13. Комерційним кредитом називається:

- а) будь-який кредит;
- б) банківський кредит, наданий комерційним підприємствам;
- в) кредит, наданий будь-яким підприємствам для проведення торговельних операцій;

- г) кредит продавця покупцю у вигляді відстрочки платежу;
- д) правильна відповідь відсутня.

14. Комерційний кредит – це відносини, які виникають між:

- а) підприємствами;
- б) комерційними банками і підприємствами;
- в) державою і комерційними банками;
- г) державою та підприємствами;
- д) правильна відповідь відсутня.

15. Кредитна лінія – це:

- а) угода, за якою банк зобов'язується надати позичальнику кредити на раніше узгоджену суму протягом певного періоду;

б) обстоювання своїх інтересів комерційним банком протягом певного періоду;

в) межа, яка встановлює максимальні і мінімальні розміри та терміни видачі кредиту;

г) ліміти видачі кредиту;

д) типові умови кредитування.

16. До об'єктів лізингу не належать:

а) машини та обладнання;

б) засоби обчислювальної техніки;

в) земельні ділянки та інші природні об'єкти;

г) виробничі будівлі та споруди;

д) транспортні засоби.

17. Погашення кредиту частинами, що зменшуються, називається:

а) достроковим погашенням;

б) одночасним погашенням;

в) погашенням з розстрочкою платежу;

г) регресивним погашенням;

д) амортизаційним погашенням.

18. З якого моменту повинні нараховуватись відсотки за користування кредитом:

а) з моменту підписання кредитної угоди;

б) з моменту надходження кредиту на рахунок позичальника;

в) з моменту погашення першої частини кредиту позичальником;

г) з моменту отримання доходу за рахунок кредиту;

д) з моменту повідомлення банком про згоду на надання кредиту?

19. На які цілі забороняється видача кредитів:

а) на покриття поточних витрат підприємства;

б) на покриття збитків господарської діяльності;

в) на придбання об'єктів приватизації;

г) на придбання цінних паперів;

д) на інвестування в основні фонди?

20. Що таке кредитоспроможність:

а) здатність позичальника в повному обсязі і в узгоджений строк розраховуватися за борговими зобов'язаннями;

б) здатність кредитора в повному обсязі погасити свої зобов'язання перед клієнтами;

в) здатність кредитора в повному обсязі в узгоджений строк надати кредит позичальнику;

г) здатність позичальника погасити відсотки за отриманий кредит;

д) правильної відповіді немає?

21. Непряме кредитування – це:

а) надання кредиту небанківськими установами;

б) надання кредиту позичальникам через посередників;

в) надання кредиту у вигляді матеріальних цінностей;

г) надання кредиту міжнародними фінансово-кредитними інститутами;

д) правильна відповідь відсутня.

Визначте, яке з тверджень правильне, а яке – помилкове.

1. Порядок погашення кредиту, при якому виплати відбуваються нерегулярно передбачає більш високий кредитний відсоток.

2. Товарний кредит дає можливість постачальникам збільшувати обсяги реалізації своєї продукції.

3. Розрізняють основні три форми кредиту.

4. Середньострокові кредити – це кредити, за яких кредитор передає вільну цінність у користування позичальникові на термін до п'яти років.

5. Об'єктом лізингу є будь-яке майно, що належить до оборотних засобів.

6. Кредит сприяє звуженню виробництва та реструктуризації економіки країни в цілому.

7. Кредит на споживчі потреби – це кредит на розширення діючого підприємства.

8. Мікроекономічна межа кредиту потенційно існує в кожного економічного суб'єкта.

9. Форми кредиту є рівноправними та рівнозначними, внутрішньо пов'язаними.

10. За комерційного кредиту кредитор може надати кредит лише своєму покупцеві.

Підберіть кожному терміну його визначення

Терміни: 1. Бланковий кредит. 2. Овердрафт. 3. Банківський кредит. 4. Споживчий кредит. 5. Міжнародний кредит. 6. Виробничий кредит. 7. Комерційний кредит.

- а) кредит без забезпечення, виданий тільки під зобов'язання позичальника повернути кредит;
- б) форма короткострокового кредиту в межах встановленого банком ліміту, що дозволяє здійснювати розрахунки, коли у клієнта на поточному рахунку недостатньо коштів.
- в) вид кредиту, що обслуговує рух позичкового капіталу у сфері міжнародних економічних відносин;
- г) провідний вид кредиту;
- д) різновид кредиту, що використовується на формування основного та оборотного капіталу у сфері виробництва чи торгівлі, тобто на виробничі цілі;
- е) різновид кредиту, що спрямовується на задоволення особистих потреб людей, тобто обслуговує сферу особистого споживання;
- ж) форма руху безпосередньо промислового капіталу і спосіб перетворення товарного капіталу у грошовий шляхом продажу товарів з відстроченням платежу.

Завдання для самостійного розв'язання

Завдання 1

Як зміниться: зросте (+), зменшиться (-), залишиться без змін (=) позичковий фонд суспільства в результаті таких заходів:

- а) економічні агенти переводять свої строкові вклади і цінні папери й більш ліквідні активи;
- б) на вимогу центрального банку комерційні банки нарощують свої статутні фонди;
- в) громадянин купує телевізор у магазині, розраховуючись платіжною картою;
- г) центральний банк надає кредит уряду;
- д) центральний банк піднімає розмір нормативу обов'язкових резервів;
- е) центральний банк здійснює закупівлі державних облігацій;
- є) надруковані на банкнотній фабриці банкноти поміщаються в сховище центрального банку;
- ж) зростання тіньових операцій в економіці;
- з) підприємство переказує 5 000 грн на рахунок будівельної організації,
- й) центральний банк піднімає розмір ломбардної ставки;

- і) центральний банк знижує розмір нормативу обов'язкових резервів;
- ї) економічні агенти переводять свої заощадження в малоліквідні фінансові активи;
- к) скорочення тіньових операцій в економіці;
- л) центральний банк продає пакет державних облігацій комерційному банку;
- м) банкнотна фабрика перевиконала місячний план випуску банкнот;
- н) центральний банк знищує пошкоджені банкноти зі свого сховища на 1 800 грош. од.;
- о) центральний банк здійснює закупівлю державних облігацій на відкритому ринку на 55 000 грош. од.;
- п) погашення комерційним банком кредиту на 20 000 грош. од., отриманого раніше в центральному банку;
- р) центральний банк проводить розрахунки між двома комерційними банками з різних регіонів країни на 2 500 грош. од.;
- с) центральний банк видає касовий кредит уряду на 80 000 грош. од.;
- т) центральний банк за дорученням уряду проводить погашення державних облігацій на 98 000 грош. од.;
- у) центральний банк укладає угоду з комерційним банком про продаж йому державних облігацій зі свого портфеля на 4 000 грош. од.

Завдання 2

Таблиця 1

Дані діяльності комерційного банку А за 2011 – 2013 роки

Показники	2011	2012	2013
На рахунку в НБУ, млн грн	30,0	29,5	32,0
В касах, млн грн	2	2,75	1,82
Пасиви, млн грн	120,0	135,0	121,0
Норма обов'язкового резервування, %	17	17	17

Визначити, в якому році банк мав найбільші вільні резерви.

Завдання 3

В табл. 2 наведено дані щодо банківських кредитів в економіку України за період 2010 – 2013 років. За цими даними визначити:

- а) питому вагу кожного показника в загальному обсягу кредитів;
- б) темпи росту та приросту обсягу кредитів за факторинговими операціями;
- в) темпи росту та приросту обсягу кредитів за експортно-імпортними операціями;
- г) темпи росту та приросту обсягу кредитів в поточну діяльність.

Таблиця 2

Банківські кредити в економіку України у 2010 – 2013 роках
(на кінець періоду, тис. грн)

Показник	2010	2011	2012	2013
Овердрафт	1150	1200	1120	1145
За операціями РЕПО	65	78	74	82
За врахованими векселями	1300	1502	1463	1509
За факторинговими операціями	32	42	30	36
За внутрішніми торгівельними операціями	3850	4505	4980	5603
За експортно-імпортними операціями	6135	6210	6000	6302
В поточну діяльність	23825	24112	26125	28500
В інвестиційну діяльність	2220	2105	2015	2208
Загальний розмір	38577	39754	41807	45385

Тема 12. Теоретичні засади процента

Позичковий процент існував не завжди. Він виник тоді, коли товарне виробництво уже досягло певного ступеня розвитку, на якому склався регулярний грошовий обіг та виникли більш-менш розвинуті кредитні відносини. Процент взагалі неможливий без існування кредиту, хоч останній іноді, як виняток, може надаватись на безпроцентній основі. Проте це не означає, що він не є економічною категорією, як це

стверджують деякі економісти. Очевидно, така думка склалась через нерозуміння ієрархії економічних категорій, які певним чином ранжировані: категорією першого порядку є гроші, другого — такі грошові категорії, як ціна, фінанси, кредит тощо, які також без грошей не існують, третього — податки, позичковий процент тощо.

Проте існування товарного виробництва та пов'язаних з ним кредитних відносин як основи виникнення процента не може досить повно пояснити природу позичкового процента.

Процент (від лат. pro centum – на сотню) – сота частка будь-якого числа, що взяте за ціле. В українській мові його синонімом є слово "відсоток". Такою часткою він був як у період існування лихварського кредиту, так і в умовах сучасної ринкової економіки, коли лихварський кредит витіснений іншими формами кредиту. Але, незважаючи на схожість зовнішньої форми, суть процента в різних способах виробництва надто відмінна.

Сучасні економісти позичковий процент розглядають як плату за використання кредитом або частини тієї знов створеної вартості, яка сплачується за використання кредитом. Якщо процент назвати ціною позичкового капіталу, то ця ціна ірраціональна, протистоїть поняттю ціни товару. Позичковий процент і його норма відіграють значну роль у ринковій економіці. Норма позичкового проценту суттєво впливає на інвестиційний процес.

Розрізняють макроекономічні та мікроекономічні чинники, що впливають на розмір процентної ставки за кредит:

1) макроекономічні:

попит і пропозиція, які склалися на кредитному ринку;

рівень інфляції (підвищення темпів інфляції викликає збільшення плати за кредит, оскільки підвищується ризик втрат);

рівень облікової ставки центрального банку.

2) мікроекономічні:

розмір кредиту (розмір процентної ставки за великими кредитами повинен бути нижчим, оскільки витрати банку в цьому разі відносно менші);

термін користування кредитом;

рівень ризику.

Існують різні способи нарахування процентів, які залежать від умов договору позички. Відповідно застосовують різні види процентних ставок,

кожна з яких має свої ознаки. Зокрема, проценти розрізняються за базою, яка береться для їх нарахування. Прикладом можуть бути наднаціональні процентні ставки, які застосовуються на євrorинку валют. При цьому змінною вважається Лондонська міжбанківська ставка пропозиції – ЛІБОР (London interbank offered rate). До ЛІБОР додається надбавка (спред) за кредитами. При цьому для розрахунків береться постійна або послідовно змінна база. В останньому випадку за базу береться сума, отримана на попередньому етапі нарощення, або дисконтування, інакше кажучи, проценти нараховуються на проценти. При постійній базі використовуються прості, а при змінній – складні процентні ставки. Процентні ставки можуть бути фіксованими або "плаваючими". В останньому випадку фіксується не сама ставка, а лише базова ставка і розмір надбавки до неї.

Простим відсотком називається нарахування коштів з початкової вартості вкладу в кінці одного періоду платежу (рік, квартал, місяць, тиждень, день тощо), зумовленого умовами інвестування. Тобто відсоток нараховується один раз на початкову суму в кінці періоду, на який було інвестовано кошти.

$$FV = PV \times (1 + n \times r), \quad (12)$$

де FV – майбутня сума, після нарахування відсотків у кінці періоду інвестування;

PV – вкладена (початкова) сума інвестицій;

r – ставка простого відсотка (річних);

n – період часу інвестування (у роках).

При нарахуванні простих відсотків поквартально використовується формула

$$FV = PV \times \left(1 + \frac{q}{4} \times r\right), \quad (13)$$

де FV – майбутня сума, після нарахування відсотків у кінці періоду інвестування;

PV – вкладена (початкова) сума інвестицій;

r – ставка простого відсотка (річних);

q – кількість кварталів функціонування угоди.

При нарахуванні простих відсотків помісячно використовується формула:

$$FV = PV \times \left(1 + \frac{m}{12} \times r\right), \quad (14)$$

де FV – майбутня сума, після нарахування відсотків у кінці періоду інвестування;

PV – вкладена (початкова) сума інвестицій;

r – ставка простого відсотка (річних);

m – число місяців функціонування угоди.

При нарахуванні простих відсотків по дням використовується формула:

$$FV = PV \times \left(1 + \frac{k}{365} \times r\right), \quad (15)$$

де FV – майбутня сума, після нарахування відсотків у кінці періоду інвестування;

PV – вкладена (початкова) сума інвестицій;

r – ставка простого відсотка (річних);

k – число днів функціонування угоди.

Нарощена сума боргу (вкладу) за умови зміни відсоткової ставки:

$$FV = PV \times \left(1 + \sum_{t=1}^N n_t \times r_t\right), \quad (16)$$

де FV – майбутня сума, після нарахування відсотків у кінці періоду інвестування;

PV – вкладена (початкова) сума інвестицій;

N – число інтервалів нарахування відсотків;

n_t – тривалість періоду t -того інтервалу нарахування;

r_t – проста ставка відсотків на t -му інтервалі нарахування.

Для розрахунку суми відсотків необхідно використовувати формулу:

$$I = PV \times n \times r, \quad (17)$$

де I – сума відсотків;

PV – вкладена (початкова) сума інвестицій.

Для спрощення підрахунків днів функціонування угоди можна скористуватися таблицею

Порядкові номери дат у році

Дні	Місяці											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1	1	32	60	91	121	152	182	213	244	274	305	335
2	2	33	61	92	122	153	183	214	245	275	306	336
3	3	34	62	93	123	154	184	215	246	276	307	337
4	4	35	63	94	124	155	185	216	247	277	308	338
5	5	36	64	95	125	156	186	217	248	278	309	339
6	6	37	65	96	126	157	187	218	249	279	310	340
7	7	38	66	97	127	158	188	219	250	280	311	341
8	8	39	67	98	128	159	189	220	251	281	312	342
9	9	40	68	99	129	160	190	221	252	282	313	343
10	10	41	69	100	130	161	191	222	253	283	314	344
11	11	42	70	101	131	162	192	223	254	284	315	345
12	12	43	71	102	132	163	193	224	255	285	316	346
13	13	44	72	103	133	164	194	225	256	286	317	347
14	14	45	73	104	134	165	195	226	257	287	318	348
15	15	46	74	105	135	166	196	227	258	288	319	349
16	16	47	75	106	136	167	197	228	259	289	320	350
17	17	48	76	107	137	168	198	229	260	290	321	351
18	18	49	77	108	138	169	199	230	261	291	322	352
19	19	50	78	109	139	170	200	231	262	292	323	353
20	20	51	79	110	140	171	201	232	263	293	324	354
21	21	52	80	111	141	172	202	233	2364	294	325	355
22	22	53	81	112	142	173	203	234	265	295	326	356
23	23	54	82	113	143	174	204	235	266	296	327	357
24	24	55	83	114	144	175	205	236	267	297	328	358

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
25	25	56	84	115	145	176	206	237	268	298	329	359
26	26	57	85	116	146	177	207	238	269	299	330	360
27	27	58	86	117	147	178	208	239	270	300	331	361
28	28	59	87	118	148	179	209	240	271	301	332	362
29	29	-	88	119	149	180	210	241	272	302	333	363
30	30	-	89	120	150	181	211	242	273	303	334	364
31	31	-	90	-	151	-	212	243	-	304	-	365

Формула складних відсотків застосовується, якщо нарахування відсотків по внеску здійснюється через рівні проміжки часу (щодня, щомісячно, щокварталу, щорічно), а нараховані відсотки зараховуються до внеску. Тобто розрахунок складних відсотків передбачає капіталізацію відсотків (нарахування відсотків на відсотки).

$$FV = PV \times (1 + r)^n, \quad (18)$$

де FV – майбутня сума, після нарахування складних відсотків;

PV – вкладена (початкова) сума інвестицій;

r – ставка відсотка (річних);

n – число років інвестування.

При нарахуванні щоквартально використовується формула

$$FV = PV \times \left(1 + \frac{r}{4}\right)^q, \quad (19)$$

де FV – майбутня сума, після нарахування складних відсотків;

PV – вкладена (початкова) сума інвестицій;

r – ставка відсотка (річних);

q – кількість кварталів функціонування угоди.

При нарахуванні відсотків щомісячно використовується формула:

$$FV = PV \times \left(1 + \frac{r}{12}\right)^m, \quad (20)$$

де FV – майбутня сума, після нарахування складних відсотків;

PV – вкладена (початкова) сума інвестицій;

r – ставка відсотка (річних);

m – число місяців функціонування угоди.

При нарахуванні відсотків щодня використовується формула:

$$FV = PV \times \left(1 + \frac{r}{365}\right)^k, \quad (21)$$

де FV – майбутня сума, після нарахування складних відсотків;

PV – вкладена (початкова) сума інвестицій;

r – ставка відсотка (річних);

k – число днів функціонування угоди.

Для розрахунку первісної суми вкладу (позички) використовується формула:

$$PV = \frac{FV}{(1 + r)^n}, \quad (22)$$

де FV – майбутня сума, після нарахування складних відсотків;

PV – вкладена (початкова) сума інвестицій;

r – ставка відсотка (річних);

n – число років інвестування.

Для знаходження ставки складних відсотків використовується формула:

$$r = \sqrt[n]{\frac{FV}{PV}} - 1, \quad (23)$$

де r – ставка відсотка (річних);

FV – майбутня сума, після нарахування складних відсотків;

PV – вкладена (початкова) сума інвестицій;

n – число років інвестування.

Для знаходження періоду нарахування складних відсотків слід використовувати формулу:

$$n = \frac{\lg FV - \lg PV}{\lg(1 + r)}, \quad (24)$$

де n – число років інвестування.

FV – майбутня сума, після нарахування складних відсотків;

PV – вкладена (початкова) сума інвестицій;

r – ставка відсотка (річних).

Питання для обговорення

1. Розкрийте історію виникнення лихварського капіталу.
2. Охарактеризуйте роль позичкового процента у ринковій економіці.
3. Охарактеризуйте існуючі методи нарахування відсотків за кредит.
4. Які фактори впливають на розмір процентної ставки на мікрорівні і чому?

Література: [5; 14; 15].

Завдання для самостійного розв'язання

Завдання 1

Яку грошову суму необхідно покласти на депозит терміном 6 місяців, щоб отримати дохід у розмірі 5 500 грн при річній відсотковій ставці 15,5 %?

Завдання 2

Комерційний банк надає кредит 5 млн грн під 20 % річних за плаваючою відсотковою ставкою. Після трьох місяців ставка становила 22 %, а через 8 місяців після надання кредиту вона збільшилась до 24 %. Обчисліть, яку суму повинен повернути позичальник через рік після надання йому кредиту.

Завдання 3

Вкладник вніс 100 000 грн у комерційний банк під 12 % річних на 2 роки. Розрахуйте суму вкладу через 2 роки та дохід вкладника, якщо за вкладом нараховуються:

- а) прості відсотки;
- б) складні відсотки.

Завдання 4

Визначити відсоткову ставку банку, якщо він надає клієнту кредит у розмірі 25 000 грн на 4 роки, а по закінченні терміну клієнт повертає 38 000 грн. Відсотки прості.

Завдання 5

Банк нараховує щоквартально відсотки за вкладами за номінальною ставкою 17 % річних (вплата відсотків та суми депозиту передбачається наприкінці терміну депозиту). Визначте суму відсотків, нарахованих за два роки на суму 40 000 грн.

Завдання 6

Банк сплачує своїм вкладникам 15 % річних і надає позики під 29 % річних. Чому дорівнює плановий банківський прибуток станом на кінець року, якщо відомо, що на початок року банк залучив 6,5 млн грн, нарахування відсотків за вкладами відбувається один раз на півріччя, за кредитами – наприкінці року, а банку вдається залучити до кредитного портфеля 65 % залучених коштів протягом року (умовно вважати, що вклади та позики строком 1 рік з 01.07).

Завдання 7

Два депозити ЧП "Геос" відрізняються один від іншого на 600 грн. Більший депозит покладено в банк на 12 місяців під 10 % річних, а менший на 6 місяців під 12 % річних. Сума відсотків по першому депозиту дорівнює подвійній сумі відсотків по другому депозиту.

Необхідно розрахувати суму стартових депозитів.

Завдання 8

Виробничий концерн для поповнення своїх обігових коштів 23 червня отримав у банку позику 345 000 грн, терміном до 27 листопада під 31 % річних. Через 39 днів банк підвищив відсоткову ставку за позику до 35 %. На цей час було погашено 17 % основної суми позики. Розрахуйте суму відсотків за користування позику, яку винен сплатити виробник.

Завдання 9

Звичайне домашнє господарство 15.06.2009 р. отримало позику на купівлю житла в сумі 1 000 000 грн, термін дії кредитної угоди 4 роки. Відсоткова ставка – плаваюча, на початку кожного наступного року коригується на розмір інфляції попереднього року; базова ставка – 6 %. Річний темп інфляції становив 4, 5, 3, 7 % відповідно. Яку суму відсотків сплатить домашнє господарство?

Завдання 10

Приватний підприємець отримав позику в сумі 300 тис. грн, яку було надано 1.04.2012 р., термін погашення – 1.04.2013 р., ставка відсотка – 25 %. Розрахуйте суму відсотків, яку сплатить приватний підприємець, якщо погашення основної СУМИ позики відбувається щоквартально рівними частинами

Завдання 11

Бажаючи захистити 2000 грн своїх заощаджень від інфляції, громадянин вирішив вкласти їх до банку таким чином: 1 000 грн – на депозитний внесок; 1000 грн – на поточний рахунок. Через рік він отримав 400 грн як відсотки по депозитному внеску. За поточним рахунком банк нараховує 3 % річних. Протягом року громадянин із поточного рахунку грошей не використовував. За цей час індекс інфляції склав 120 %.

Визначити, чи вдалося громадянину захистити свої заощадження від інфляції?

Для розв'язання цієї задачі потрібно порівняти фактичний прибуток, який може отримати підприємець за кожної з зазначених умов.

1. Розрахувати фактичний прибуток від відкриття депозитного рахунку.

2. Врахувавши темпи інфляції в 13 %, знайти реальну ставку за депозитом.

3. Розрахувати можливий прибуток від відкриття власної справи з урахуванням очікуваного рівня інфляції 13 % та реальної ефективності операцій банку "Z" 8 %.

Завдання 12

Ставка складних відсотків – 12,5 %. Нарахування відсотків здійснюється:

- 1) щокварталу;
- 2) щомісяця;
- 3) кожне півріччя.

Необхідно визначити, яку суму необхідно вкласти в банк, щоб по закінченні 3-х років нарощена сума склала 12 тис. грн.

Завдання 13

Первісний капітал, вкладений на 3 роки під 24 % за складною ставкою, складає 2 800 грн.

Необхідно визначити нарощену суму внеску, якщо відсотки нараховуються:

- а) 1 раз у рік;
- б) кожне півріччя;
- в) щокварталу;
- г) щомісяця

Тема 13. Теоретичні засади діяльності банків

Основою кредитної системи держави були і залишаються банки, які акумулюють значну частину грошових ресурсів. Діяльність банківських установ така різноманітна, що їх справжня суть здається не визначеною. Банки здійснюють різні види операцій. Вони не тільки організовують грошовий обіг на кредитні відносини, а й опосередковують фінансування народного господарства, страхові операції, купівлю-продаж цінних паперів, а в окремих випадках виконують посередницькі угоди та управління майном.

Сучасні банки виконують багато функцій, які можна узагальнити в такі:

- акумуляція тимчасово вільних коштів населення, господарюючих установ, державних органів;
- надання позик тим, хто має в них потребу;
- організація розрахунків між господарюючими суб'єктами;
- створення кредитних засобів обігу.

Реалізація покладених на банки функцій базується на дотриманні ними принципів діяльності. Принципи – це основні положення діяльності банку, які забезпечують реалізацію покладених на банки функцій і виконання банківських операцій. Основним принципом діяльності банку є робота в межах реально існуючих ресурсів. Робота в межах реально наявних ресурсів означає, що комерційний банк повинний забезпечувати не тільки кількісну відповідність між своїми ресурсами і кредитними вкладеннями, але і домагатися відповідності характеру банківських активів специфіці мобілізованих їм ресурсів. Насамперед це відноситься до термінів тих і інших. Так якщо банк залучає засобу головним чином на короткі терміни, а вкладає їхній переважно в довгострокові позички, те його ліквідність виявляється під погрозою. Наявність в активах банку великої кількості позичок з підвищеним ризиком жадає від банку збільшення питомої ваги власних засобів у загальному обсязі його ресурсів.

Другим найважливішим принципом, на якому базується діяльність комерційних банків, є економічна самостійність, що припускає й економічну відповідальність банку за результати своєї діяльності. Економічна самостійність припускає волю розпорядження власними засобами банку і притягнутих ресурсів, вільний вибір клієнтів і вкладників, розпорядження доходами банку.

Чинне законодавство надає всім комерційним банкам економічну волю в розпорядженні своїми фондами і доходами. Прибуток банку, що залишається в його розпорядженні після сплати податків, розподіляється відповідно до рішення загальних зборів акціонерів. Воно встановлює норми і розміри відрахувань у різні фонди банку, а також розміри дивідендів по акціях. За своїми обов'язками комерційний банк відповідає всіма приналежними йому способами і майном, на які може бути накладене стягнення. Весь ризик від своїх від своїх операцій комерційний банк бере на себе.

Третій принцип полягає в тім, що взаємини комерційного банку зі своїми клієнтами будуються як звичайні ринкові відносини. Надаючи позички, комерційний банк виходить насамперед з ринкових критеріїв прибутковості, ризику і ліквідності.

Четвертий принцип роботи комерційного банку полягає в тім, що регулювання його діяльності може здійснюватися тільки непрямыми економічними (а не адміністративними) методами. Держава визначає лише "правила гри" для комерційних банків, але не може давати їм наказів.

Питання для обговорення

1. Розкрити функції та принципи діяльності комерційних банків.
2. Статутний фонд комерційного банку і порядок його формування.
3. Охарактеризуйте всі види банківських операцій.
4. У чому сутність пасивних та активних операцій банку?
5. Які документи необхідні для оцінювання фінансового стану позичальника?
6. Які економічні перспективи встановлює НБУ для діяльності кооперативних та акціонерних банків?

Література: [3 – 5; 13; 14].

Методичні рекомендації до розв'язання завдань

Компаундинг — це процес нарахування складних банківський відсотків, тобто нарахування відсотків на суму, що включає відсотки, які нараховані з попереднього періоду.

Для знаходження майбутньої вартості вкладу за простою відсотковою ставкою використовуємо формулу:

$$FV = PV \times (1 + n \times r), \quad (25)$$

де FV – майбутня сума, після нарахування відсотків у кінці періоду інвестування;

PV – вкладена (початкова) сума інвестицій;

r – ставка простого відсотка (річних);

n – період часу інвестування (у роках).

Для знаходження поточної вартості вкладу за простою відсотковою ставкою використовуємо формулу:

$$PV = FV \times \frac{1}{1 + n \times r}, \quad (26)$$

де FV – майбутня сума, після нарахування відсотків у кінці періоду інвестування;

PV – вкладена (початкова) сума інвестицій;

r – ставка простого відсотка (річних);

n – період часу інвестування (у роках).

Визначення ефективної відсоткової ставки в процесі нарощення вартості грошових засобів за складними відсотками здійснюється за формулою:

$$i_E = \left(1 + \frac{i}{n}\right)^n - 1, \quad (27)$$

де i_E – ефективна середньорічна відсоткова ставка при нарощенні вартості грошових засобів за складними відсотками, що виражається десятковим дробом;

i – періодична відсоткова ставка, яка використовується при нарощенні вартості грошових засобів за складними відсотками, що виражається десятковим дробом;

n – кількість інтервалів здійснення кожного відсоткового платежу за відсотковою ставкою протягом року.

Виходячи з наведеної формули, номінальну ставку відсотка можна розрахувати за такою формулою:

$$i = n \times ((1 + i_E)^{\frac{1}{n}} - 1). \quad (28)$$

Внутрішня вартість облігації з терміном погашення понад рік розраховується за формулою:

$$P = \frac{D}{(1+k)} + \dots + \frac{D}{(1+k)^n} + \frac{N}{(1+k)^n}, \quad (29)$$

де P – вартість облігації;

N – номінальна вартість облігації;

D – річний купонний дохід на облігацію;

k – річна очікувана ставка доходу на облігацію (або дохід на облігацію при її погашенні);

n – термін розміщення облігації.

Завдання для самостійного розв'язання

Завдання 1

В Ощадний банк 1 квітня 2006 року звернувся клієнт з проханням відкрити депозитний рахунок на 8 місяців в сумі 16 тис. грн під 17 % річних (простий відсоток, база нарахування 365 днів).

Необхідно розрахувати суму процентного доходу, отриманого клієнтом на момент закриття вкладного рахунку.

Завдання 2

Ви – працівник відділу банку по операціям з цінними паперами. Відома загальна кількість облігацій у пакеті – 200 шт., ставка облікового відсотка – 15 % річних, купонний дохід – 12 %, номінальна ціна однієї облігації – 100 грн.

Необхідно визначити вартість однієї облігації на момент емісії і всього пакету облігацій.

Завдання 3

Ви – працівник відділу банку по операціям з цінними паперами, який має стабільну дивідендну політику і щорічно платить дивіденди із розрахунку 3 гривні на акцію. Очікувана доходність для інвестора складає 12% річних.

Необхідно визначити вартість 1 акції компанії "Арго".

Завдання 4

1 січня 2007 року клієнт поклав 2 000 грн на банківський рахунок під 6 річних відсотків та за умовою, що відсоток на відсоток не нараховується. Яка сума буде на цьому рахунку 1 січня 2011 року, якщо банк проводить компаундинг відсотка щорічно?

Завдання 5

Яку суму грошей необхідно покласти на 6-місячний депозит, щоб отримати наприкінці терміну розміщення 2 000 грн при ставці 14 % річних та за умовою, що відсоток на відсоток не нараховується?

Завдання 6

Банк "Капітал" платить за внесками 10 відсотків за рахунками його грошового ринку при щоквартальному компаундингу. Менеджери банку "СИБ" вимагають, щоб рахунки грошового ринку цього банку дорівнювали ефективній ставці банку "Капітал", але щоб при цьому компаундинг проводився щомісячно. Яка для цього повинна бути номінальна ставка, встановлена банком "СИБ"?

Завдання 7

До банку звернулася громадянка для оформлення кредиту на навчання. Клієнтці 35 років, працює головним економістом, середній розмір заробітної плати 1 850 грн, необхідна сума кредиту 20 000 строком на 4 роки. Процентна ставка по кредиту складає 8,5 % річних. Банк пропонує позичальнику умову повернення кредиту: простий % з виплатою кожен місяць.

Оцініть можливість надання цієї позики і прибуток, який отримає банк, виходячи з наданих даних.

Завдання 8

Менеджер фірми "Ресурс" має намір продати продукцію в кредит, надавши змогу покупцям розплатитися через два місяці. Але для того щоб розплатитися за рахунками, фірмі "Ресурс" доведеться взяти кредит у банку. Банк надає фірмі "Ресурс" кредити з 18 %-ною номінальною складною ставкою із щомісячним компаундингом. Менеджер фірми "Ресурс" має намір покласти виплати за номінальною ставкою на

своїх покупців, що в результаті повинно повністю покрити фінансові витрати фірми "Ресурс". Яким має бути значення цієї номінальної ставки?

Завдання 9

У таблиці приводиться спрощений баланс комерційного банку. Норма обов'язкових резервів становить 20 %.

Таблиця 4

Активи	Сума, ум. од.
готівка	20
резерви в Центральному банку	55
позички	100
цінні папери	30
Баланс	205
Пасиви	
вклади до запитання	180
акції	25
Баланс	205

Яким стане баланс банку, якщо клієнти знімуть зі своїх рахунків 30 ум. од. за умови, що для забезпечення ліквідності необхідна наявність у банку 5 ум. од. готівки.

Визначите величину обов'язкових резервів, надлишкових резервів, обсяг нових позичок, які може надати банк після проведення операції.

Тема 14. Центральні банки в системі монетарного та банківського управління

Головною ланкою банківської та кредитної системи будь-якої держави є центральний банк.

Центральний банк – це емісійно касовий центр країни (державна установа), що здійснює нагляд за банківською системою і несе відповідальність за проведення монетарної політики в державі з метою забезпечення стабільного неінфляційного розвитку економіки.

Центральні банки в їхньому сучасному вигляді існують порівняно недавно. На ранніх стадіях розвитку капіталізму чіткого розмежування між центральними (емісійними) та комерційними банками не було. Комерційні банки активно вдавалися до випуску банкнот з метою залучення капіталу. У міру розвитку кредитної системи проходив процес централізації банківської емісії в деяких великих комерційних банках. Підсумком цього процесу стало закріплення за одним з банків монопольного права на випуск банкнот. Спочатку такий банк називався емісійним, або національним, а в подальшому – центральним, що відповідало його зверхньому положенню в кредитній системі. Перший національний банк – шведський "Ріксбанк" – був заснований у 1668 р. на межі переходу від феодалізму до капіталізму. В 1694 р. був заснований Банк Англії. Але ці банки не володіли правом на емісію грошових знаків і їхні функції відрізнялись від функцій сучасних центральних банків. Так, Банк Англії спочатку повинен був фінансувати торгівлю та промисловість, а Банк Нідерландів – внутрішню та зовнішню торгівлю. Центральні банки в їхньому сучасному вигляді виникли в ХІХ ст.

Нині центральні банки здебільшого належать державі. Цей факт у багатьох випадках став наслідком націоналізації. Так, у 1945 р. було націоналізовано Банк Франції, у 1942 р. – Банк Японії, у 1938 – Банк Канади.

У сучасних умовах головною ланкою банківської системи країни, як правило, є центральний банк. У різних країнах цей банк називається по-різному: національний, центральний, резервний, народний, державний (наприклад: Австрійський національний банк, Резервний банк Австралії, Народний банк Китаю, Шведський державний банк, Центральний банк Російської Федерації).

Тепер практично в усіх країнах світу існують центральні банки, але між ними є вагомі відмінності, зумовлені особливостями політичного та фінансово-економічного розвитку країн.

Серед різних функцій центральних банків потрібно виділити основні, без яких неможливе виконання головної мети центрального банку, – збереження стабільності національної грошової одиниці, професійний нагляд та координація діяльності банківської системи, та додаткові, що відповідають вирішенню цього завдання.

В Україні центральним банком є Національний банк України (НБУ). Він являє собою перший рівень банківської системи. НБУ створений

згідно із Законом України "Про банки і банківську діяльність" і діє на підставі Закону "Про Національний банк України". Як центральний банк, НБУ виконує такі основні функції: емісія грошей та організація їхнього обігу; є кредитором останньої інстанції для комерційних банків; організація розрахунків між банками; обслуговування державного боргу країни; проведення операцій на ринку державних цінних паперів та валютному ринку; видача комерційним банкам ліцензій на здійснення банківських операцій та операцій з іноземною валютою; контроль за діяльністю комерційних банків; визначає напрями розвитку сучасних електронних банківських технологій, створює, координує і контролює електронні платіжні засоби; складає платіжний баланс, здійснює його аналіз та прогнозування; здійснює валютне регулювання і валютний контроль, визначає порядок здійснення платежів в іноземній валюті; забезпечує накопичення та зберігання золотовалютних резервів та здійснення операцій з ними; організовує інкасацію та перевезення банкнот та інших цінностей; здійснює інші функції в межах Закону "Про НБУ".

Питання для обговорення

1. Центральний банк. Його походження і призначення.
2. В чому полягає економічне призначення центрального банку у ринковій економіці?
3. Поняття грошово-кредитної політики центрального банку, її завдання та типи.
4. Інструменти грошово-кредитної політики.
5. Державне регулювання грошової сфери. Центральний банк як орган державного регулювання грошової сфери.

Література: [3; 6; 9 – 11].

Тести для перевірки знань

1. Потреба в центральному банку виникла:
 - а) з розвитком товарно-грошових відносин;
 - б) у період натурального виробництва;
 - в) з розвитком матеріально-технічних відносин;
 - г) з розвитком виробничих відносин.

2. Найдавнішими ЦБ є:

- а) німецький Бундесбанк;
- б) Шведський Ріксбанк;
- в) Банк Японії;
- г) Федеральна резервна система США.

3. Найважливішим завданням центрального банку країн із розвинутою економікою є:

- а) емісія національної валюти;
- б) банківський нагляд і контроль;
- в) забезпечення стабільності національної грошової одиниці;
- г) усі відповіді правильні.

4. У чому полягає головне завдання діяльності центрального банку:

- а) забезпечення сталості національних грошей;
- б) обслуговування комерційних банків;
- в) обслуговування уряду;
- г) контроль та регулювання стану грошового ринку?

5. Головними функціями НБУ є:

- а) центральний банк держави, головний валютний орган;
- б) емісійний центр держави та орган банківського нагляду;
- в) банк банків, банк держави та центр грошово-кредитного регулювання економіки;
- г) усі відповіді правильні.

6. Принципами функціонування НБУ є:

- а) підзвітність Кабінету Міністрів;
- б) вертикальна структура управління;
- в) економічна самостійність;
- г) централізація системи банку;
- д) єдність системи банку;
- є) незалежність банку.

7. Грошово-кредитна політика НБУ – це здійснення комплексу заходів:

- а) спрямованих на розширення або звуження ліквідних коштів і обсягів кредитування банків та інших кредитних установ;
- б) спрямованих на розширення або звуження банківських резервів;
- в) спрямованих на контроль за здійсненням банківських операцій;
- г) усі відповіді правильні.

8. Рестрикційна грошово-кредитна політика – це:

- а) політика, яка проводиться у період зниження темпів виробництва, депресії, зростання безробіття з метою збільшення пропозиції грошей;

б) антиінфляційна політика, яку проводять з метою зниження темпів інфляції за рахунок обмеження пропозиції грошей;

в) комплекс заходів, спрямованих на розширення або звуження ліквідних коштів і обсягів кредитування банків;

г) встановлення розміру резервних коштів банків на рахунках в НБУ, які не можуть бути використані ними на фінансування власних операцій.

9. Політика обов'язкового резервування НБУ – це:

а) політика, яку проводять у період зниження темпів виробництва, зростання безробіття з метою збільшення пропозиції грошей;

б) встановлення розміру резервних коштів банків на рахунках у НБУ, які не можуть бути використані ними на фінансування власних операцій;

в) встановлення розміру обов'язкових резервів для банків і фінансово-кредитних установ у вигляді певного процента від загальної суми залучених ресурсів;

г) метод зменшення пропозиції грошей в економіці.

10. Якщо центральний банк намагається збільшити об'єм ВВП, то які заходи він не повинен здійснювати:

а) збільшити банківські резерви;

б) збільшити грошові засоби на поточних рахунках;

в) збільшити процентні ставки за надання кредитів;

г) збільшити доступність кредитів?

11. Як потрібно змінити норму обов'язкових резервів, якщо необхідно зменшити масу грошей в обігу:

а) підвищити;

б) знизити;

в) залишити незмінною;

г) спочатку підвищити, а потім знизити?

12. Політика "дешевих грошей" направлена на:

а) збільшення грошової маси в країні

б) зменшення грошової маси в країні.

13. Політику "дешевих грошей" проводять для:

а) підвищення ділової активності;

б) для зниження ділової активності.

14. При проведенні політики "дорогих грошей":

а) інвестиції знижуються;

б) інвестиції збільшуються.

15. Для подолання спаду використовують:

- а) політику "дешевих грошей";
- б) політику "дорогих грошей".

16. Для подолання інфляції використовують:

- а) політику "дешевих грошей";
- б) політику "дорогих грошей".

Визначте, яке з тверджень правильне, а яке – помилкове.

1. Національний банк управляє безготівковою емісією комерційних банків.

2. Як правило, центральні банки у розвинутих країнах залежать лише від органів державної влади при встановленні цільових орієнтирів грошово-кредитної політики.

3. Політична незалежність центрального банку проявляється в його самостійності у виборі інструментів грошово-кредитної політики.

4. Центральний банк може бути створений двома шляхами. Один з яких – це революційний.

5. Визначальною функцією центрального банку є трансформаційна функція.

6. Статус і принципи діяльності НБУ визначені Основним законом держави – Конституцією України.

7. Головне призначення центрального банку – управління попитом на гроші і регулювання діяльності банків з метою забезпечення стабільності національної валюти.

8. Попередниками центральних банків були емісійні банки.

9. Центральний банк впливає на ціну грошей, тобто рівень процентних ставок.

Підберіть кожному терміну його визначення

Терміни: 1. Облікова ставка; 2. Центральний банк; 3. Грошово-кредитне регулювання. 4. Емісія банкнот 5. Обов'язкові резерви;

А. Кошти комерційних банків, які вони зобов'язані передати в центральний банк, можливість розпорядження якими для них дуже обмежена або взагалі відсутня.

Б. Норма відсотка, яку встановлює центральний банк і яка визначає ціну наданих комерційним банкам кредитних ресурсів під облік векселів.

В. Найдавніша функція центрального банку, його монопольне право на організацію і регулювання готівкового грошового обігу.

Г. Емісійний, розрахунковий і касовий центр, що здійснює нагляд за усією кредитною системою і використовується як найважливіший інструмент кредитно-грошової політики держави.

Д. Використання монетарних інструментів з метою впливу на обсяг і структуру банківських резервів, рівень процентної ставки, ухвалу положень нормативних актів, інструкції і директив.

Тема 15. Валютний ринок і валютні системи

Валютні ринки обслуговують міжнародний платіжний обіг, пов'язаний з оплатою грошових зобов'язань юридичних і фізичних осіб різних країн. Специфіка міжнародних розрахунків полягає у відсутності загальноприйнятого для всіх країн платіжного засобу. Тому необхідною умовою розрахунків у зовнішній торгівлі, кредитами, інвестиціями, міждержавними платежами є обмін однієї валюти на іншу у формі купівлі або продажу іноземної валюти платником або одержувачем.

Валютні ринки – офіційні центри, де здійснюються купівля-продаж валют на основі попиту і пропозиції.

Валютні операції неможливі без обміну валют і їх котирування.

Котирування валют для торговельно-промислової клієнтури звичайно базується на крос-курсі – співвідношенні між двома валютами, яке витікає з їх курсу відносно до третьої валюти (частіше в доларах США).

Наприклад, при курсі долара у Франкфурті-на_Майні 1,57 євро і його курсі в Цюріху 2,87 швейцарських франків крос-курс швейцарського франка у Франкфурті складе 0,55 євро, а в Цюріху – 1,83 швейцарських франків.

Розрізняються курси продавця і покупця, так як банки прагнуть дорожче продати іноземну валюту і дешевше її купити за національну валюту.

Наприклад, котирування:

а) фунта стерлінгів в Нью-Йорку: 1 ф. ст. = 1,327 – курс продавця

1 ф. ст. = 1,248 дол. – курс покупця

б) євро в Нью-Йорку: 1 дол. = 1,183 – курс продавця

1 дол. = 1,205 – курс продавця

Співвідношення вимог і зобов'язань банку і іноземній валюті визначає його валютну позицію. У разі їх рівності валютна позиція вважається закритою, а при неспівпаданні – відкритою.

Питання для обговорювання

1. Сутність світової валютної системи і етапи її формування.
2. Створення Ямайської валютної системи і її принципи.
3. Характерні риси формування міжнародної валютної системи.
4. Особливості валютної політики на сучасному етапі.

Література: [7; 12].

Питання для перевірки знань

1. Аргументуйте сутність золото девізного стандарту.
2. Охарактеризуйте основні риси Бреттон-Вудської валютної системи.
3. Перелічіть валюти, які входять до валютної корзини СПЗ.
4. Охарактеризуйте методику розрахунку СПЗ
5. Назвіть етапи введення євро у грошовий обіг ЄВС.
6. Вкажіть формули розрахунку відсотків девальвації і ревальвації.
7. Перелічіть різновиди форм девізної політики.
8. Вкажіть передумови створення валютних ринків.
9. Зазначте методи котирування іноземних валют.
10. Охарактеризуйте роль крос-курсів у міжнародній торгівлі.
11. Дайте визначення валютної позиції.
12. Перелічіть види валютних операцій.
13. Дайте визначення поняття "валютний арбітраж" та його різновиди.

Тести для перевірки знань

1. Існують такі валютні системи:
 - а) світова;
 - б) міжнародна;
 - в) національна;
 - г) регіональна;
 - д) районна.
2. Перша світова валютна система склалася в:
 - а) 1867 р.;
 - б) 1914 р.
3. Курси валют могли коливатися за статутом МВФ у межах:
 - а) +, - 1 %;
 - б) 6 %;
 - в) 3 %.

4. Основні принципи Ямайської валютної системи полягають у такому:
- а) в міжнародних розрахунках стала використовуватися розрахункова одиниця – СПЗ;
 - б) юридично завершена демонетизація золота;
 - в) золото служило мірою вартості і базою валютних курсів;
 - г) країнам надано право вибору будь-якого режиму валютного курсу.
5. Створення Ямайської валютної системи:
- а) завершено в 1978 р.;
 - б) не завершено.
6. Валютний курс – це:
- а) ціна грошової одиниці однієї країни, виражена в грошових одиницях іншої країни;
 - б) валютний паритет.
7. Валютна політика – це:
- а) сукупність заходів, здійснюваних державно-монополістичними органами у сфері міжнародних валютних та інших економічних відносин;
 - в) сукупність заходів, здійснюваних НБУ та Мінфіном у сфері міжнародної торгівлі.
8. Якщо зовнішнє знецінення випередить внутрішнє, що викликається інфляцією, то виникають умови для:
- а) валютного демпінгу;
 - б) впровадження дисконтної політики;
 - в) впровадження девізної політики.
9. Валютна позиція буває:
- а) довга;
 - б) коротка;
 - в) закрита;
 - г) відкрита.
10. Операція на умовах "спот" – це:
- а) касові операції;
 - б) купівля або продаж валюти на термін.
11. Арбітраж буває:
- а) спекулятивний;
 - б) конверсійний валютний арбітраж;
 - в) комерційний.

12. Фактори, які впливають на попит та пропозицію на іноземну валюту, це:

- а) рівень цін і темп інфляції;
- б) платіжний баланс (сальдо);
- в) відсоткові ставки;
- г) хеджування;
- д) інтервенція центрального банку.

13. Регіональна валютна система утворюється в межах:

- а) світової валютної системи;
- б) національної валютної системи.

14. Платіжні засоби в іноземній валюті – це:

- а) девізи;
- б) курси;
- в) котировка.

15. В межах Бреттон-Вудської конференції було встановлено:

- а) доларовий стандарт;
- б) стандарт СПЗ.

16. Валютний паритет – це відношення між двома валютами, яке встановлюється:

- а) в законодавчому порядку;
- б) на основі попиту та пропозиції.

Приклади завдань з їх вирішенням

Завдання 1

Англійська компанія експортує товари в Нідерланди на суму 3 200 фунтів стерлінгів. Продажна ціна складає 120 000 євро. В період експортної продажі обмінний курс для євро по відношенню до фунту стерлінгів був: 3,445 – 3,4725.

Слід визначити:

- 1) який очкується прибуток від експортного продажу;
- 2) який буде фактичний прибуток, якщо курс "№ спот" під час надходження валюти змінився на:

- а) 3,045 – 3,07;
- б) 3,9 – 3,93.

Розв'язок

1. Очікуваний прибуток для компанії буде:

- а) вартість у фунтах стерлінгів при продажу валюти складе $120\ 000 : 3,4725 = 34\ 557,24$ ф.ст.

б) очікуваний прибуток складає:

$$34\,557,24 - 32\,000 = 2\,557,24 \text{ ф. ст.}$$

2. Якщо фактичний курс "spot" для експортера на продаж і для банку на покупку євро складе 3,07, то від отриманої продажі 120 000 євро компанія отримає 39087,95 ф. ст. ($120\,000 : 3,07 = 39\,087,95$).

При даному курсі очікуваний прибуток складе:

$$39\,087,95 - 32\,000 = 7\,087,95 \text{ ф. ст.}$$

3. Якщо фактичний курс "spot" для експортера на продаж і для банку на покупку євро складе 3,93, то від отриманої продажі 120 000 євро компанія отримає 30 534,35 ф. ст. ($120\,000 : 3,93 = 30\,534,35$).

При курсі 3,93 компанія отримає збитки:

$$32\,000 - 30\,534,35 = 1\,465,65 \text{ ф. ст.}$$

Цей приклад показує, що у разі виписки рахунку-фактури в іноземній валюті та продажу валютних надходжень за угодою "spot", експортер піддається ризику.

Завдання 2

Розрахуйте, скільки гривень експортер отримає, або скільки гривень імпортери повинні заплатити в кожній із наступних ситуацій:

а) українська фірма – експортер отримала платіж від французького клієнта у сумі 150 000 євро;

український імпортер купив товари у американського постачальника на суму 420 000 дол. США.

Курси "spot" такі:

$$1 \text{ дол.} = 8,25 \text{ грн.}$$

$$1 \text{ дол.} = 8,31 \text{ грн.}$$

$$1 \text{ євро} = 10,97 \text{ грн.}$$

$$1 \text{ євро} = 11,05$$

Розв'язок

1. Українська фірма отримає 18 050,5 грн ($150\,000 : 8,31$).

2. Український імпортер повинен заплатити банку 38 286,2 грн. ($420\,000 : 10,97$).

Завдання для самостійного розв'язання

Завдання 1

По даній інформації про валютні курси "spot" і "форвард" в Лондоні (див. табл. 5) слід визначити ціну придбання або вартість продажу у фунтах стерлінгів, який бажає:

- а) купити 14000 дол. США по одномісячному форвардному контракту у свого банку;
- б) купити 25000 канадських доларів по курсу "спот";
- в) купити 75000 швейцарських франків по трьохмісячному форвардному контракту;
- г) продати 28000 євро по одномісячному форвардному контракту;
- д) продати 20000 датських крон по трьохмісячному форвардному контракту.

Таблиця 5

Інформація про валютні курси "спот" і "форвард" до фунтів стерлінгів

Назва валют	Курс "спот"	Одномісячний курс "форвард"	Трьохмісячний курс "форвард"
Дола США	1,520 – 1,521	0,32 – 0,27 цента премії	0,89 – 0,84 цента премії
Канадський долар	1,863 – 1,864	0,3 – 0,20 цента премії	0,6 -0,50 цента премії
Євро	3,45 – 3,46	2,37 – 2,87 цента премії	0,80 – 0,90 цента премії
Швейцарський франк	6,22 – 6,23	10 – 20 цента дисконту	45 – 55 цента дисконту
Крона	12,01 – 12,02	4,25 – 4,63 єйре дисконту	18,35 – 19,75 єйре дисконту

Завдання 2

Ділова гра "Маклер"

Дана гра є засобом рішення головної задачі – навчитися правильно аналізувати курси для ефективного проведення валютних операцій на ринку.

Кожний студент в цій грі виконує роль маклера. Гра примушує мислити: яке рішення приймати в умовах ризику. На біржі можливо виграти або стати банкрутом.

Умови гри:

Весь капітал складає 200 000 доларів США. Десять фірм мають по 100 акцій, всього на 140 000 доларів, а також є валюти на 40 000 доларів, у тому числі:

швейцарські франки 64 800 (10 000 доларів);
 англійські фунти стерлінгів 6 500 (10 000 доларів);
 шведська крона 65 000 (10 000 доларів);
 євро 17 200 (10 000 доларів).

На рахунку 20 000 доларів.

Елементи гри:

- 1) маклер отримує 1 % прибутку з обороту;
- 2) всі операції здійснюються в доларах США;
- 3) курси валют;
- 4) ризик;
- 5) калькулятори.

Якщо у результаті проведення операцій (гри) на біржі маклер на рахунку отримує від'ємне сальдо, то для продовження гри студент (маклер) повинен звернутися за кредитом в банк. Процентна ставка за кредит 40 %. Відкрите платне консультативне бюро. Оплата за надані послуги складає 5 000 доларів. Функції банку та консультативного бюро виконує викладач, який проводить заняття.

Первісні курси валют і акцій наведені в таблиці 6. В подальшому з першого по десятий день курси валют та акцій визначає і повідомляє викладач. В процесі гри викладач повідомляє додаткову інформацію. Наприклад, продаж машин фірми "Форд" збільшилась, тоді у даному випадку курс акцій зростає і їх необхідно продавати тощо.

Рішення в грі значить: К – купити; П – продати; О – відмова від купівлі-продажу.

В процесі гри слід визначити: за кожний дент капітал, оборот, суму прибутку маклера (1 % з обороту). Якщо студент (маклер) брав кредит у банку та користувався послугами банку слід провести певні записи на рахунку.

Таблиця 6

Курси валют і акцій

Назва валют і фірми	Позавчора	Вчора	1-й день	2-й день	3-й день	4-й день	5-й день	6-й день	7-й день	8-й день	9-й день	10-й день
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1. Швейцарські франки	6,40	6,48										

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
2. Англійські фунти стерлінгів	0,67	0,65										
3. Шведські крони	6,51	6,50										
4. Євро	1,75	1,72										
5. Сіменс (Германія)	150	160										
6. БМВ (Германія)	109	111										
7. Фіат (Італія)	140	141										
8. Форд (США)	175	173										
9. Ягуар (Англія)	156	151										
10. Дженерал-Моторз (США)	120	127										
11. Пежо (Франція)	140	145										
12. Ролз-Ройс (Англія)	121	117										
13. Сааб-Сканія (Швеція)	135	135										
14. Вольво (Швеція)	154	140										

Тема 16. Міжнародні фінансово-кредитні установи та їх співробітництво з Україною

Міжнародні фінансові інститути поділяються на дві групи: всесвітні та регіональні. До всесвітніх належать Міжнародний валютний фонд (МВФ), група Всесвітнього банку та Банк міжнародних розрахунків.

Регіональні створюються за континентальною ознакою: Європейський банк реконструкції та розвитку, Африканський банк розвитку, Міжамериканський банк розвитку.

У квітні 1992 року за проханням України МВФ, Міжнародний банк реконструкції та розвитку і його філіали прийняли рішення про членство міжнародних фінансових організацій. У зв'язку з цим Верховна Рада

України прийняла відповідний Закон України "Про вступ України до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної асоціації розвитку та Багатостороннє агентство з гарантій інвестицій"

Питання для обговорення

1. Умови, на яких Україна стала членом МВФ та МБРР.
2. Організація Міжнародного банку реконструкції та розвитку.
3. Характеристика регіональних банків розвитку.
4. Організація банку міжнародних розрахунків.
5. Світова організація торгівлі.

Література: [5; 7; 12].

Тести для перевірки знань

1. Міжнародний валютний фонд – це міждержавна організація, яка має статус спеціалізованої установи ООН:
 - а) так;
 - б) ні.
2. Україна стала членом МВФ та МБРР в:
 - а) 1992 році;
 - б) 1995 році;
 - в) 2001 році.
3. При розрахунку квот в МВФ враховуються наступні чинники:
 - а) обсяг валового внутрішнього продукту;
 - б) роль і місце країни в світовій торгівлі;
 - в) обсяг міжнародних резервів країни;
 - г) облікова ставка центрального банку;
 - д) кількість населення країни.
4. Країна – позичальник (член МВФ) може протягом кількох років отримувати у МВФ кредити на загальну суму:
 - а) 125 % від квоти;
 - б) 100 % від квоти;
 - в) 50 % від квоти.

5. Керуючі органи МВФ – це:
- а) рада керуючих;
 - б) директорат;
 - в) Міністри фінансів США, Англії, Франції, Німеччини, Японії.
6. Основні напрями діяльності МВФ включають регулювання:
- а) валютних курсів;
 - б) платіжних балансів країн-членів;
 - в) зовнішньої заборгованості країн.
7. Світовий банк (МБРР) був заснований у:
- а) 1944 році;
 - б) 1947 році;
 - в) 1956 році.
8. Всесвітній банк має наступні дочірні організації:
- а) Міжнародну Асоціацію розвитку;
 - б) Міжнародну фінансову корпорацію;
 - в) міжнародне агентство з гарантії капіталовкладень;
 - г) Європейський центральний банк.
9. Організація, яка надає безпроцентні позики найбіднішим країнам світу – це:
- а) Регіональні банки розвитку;
 - б) Світова організація торгівлі;
 - в) Міжнародна асоціація розвитку.
10. Банк міжнародних розрахунків був заснований у:
- а) 1930 рік;
 - б) 1944 рік;
 - в) 1950 рік.

Рекомендована література

Основна

1. Буднік М. М. Фінансовий ринок : навч. посібн. / М. М. Буднік, Л. С. Мар-тюшева, Н. В. Сабліна. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 334 с.
3. Гроші та кредит : підручник / [М. І. Савлук, А. М. Мороз, М. Ф. Пу-ховкіна та ін.] ; за заг. ред. М. І. Савлука. – К. : КНЕУ, 2008. – 604 с.
4. Демківський А. В. Гроші та кредит / А. В. Демківський. – К. : Дакор, 2005. – 528 с.
5. Коваленко Д. І. Фінанси, гроші та кредит: теорія та практика : навч. посібн. / Д. І. Коваленко, В. В. Венгер. – К. : Центр учбової літератури, 2013. – 578 с.
6. Колесніченко В. Ф. Гроші та кредит : конспект лекцій для сту-дентів спеціальності 6.050100 "Банківська справа" всіх форм навчання / В. Ф. Колесніченко. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2007. – 208 с.
7. Колодізєв О. М. Гроші і кредит : підручник / О. М. Колодізєв. – К. : Знання, 2010.
8. Кондусова Л. Ф. Валютно-фінансові розрахунки зовнішньоеко-номічної діяльності : навч. посібн. / Л. Ф. Кондусова, І. І. Нескородєва. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2010. – 200 с.
9. Шелудько В. М. Фінансовий ринок : навч. посібн. / В. М. Шелудько. – [2-ге вид. випр. і доп.]. – К. : Знання-Прес, 2003. – 535 с.

Додаткова

10. Алексєєв І. В. Гроші та кредит : навч. посібн. / І. В. Алексєєв. – К. : Знання, 2009.
11. Круш П. В. Гроші та кредит : навч. посібн. для студ. вищ. навч. закладів III - IV рівнів акредитації / П. В. Круш. – К. : ЦУЛ, 2010.
12. Лагутін В. Д. Гроші та грошовий обіг : навч. посібн. / В. Д. Лагутін – 4-те вид., пере-робл. і доповн. – К.: Т-во "Знання", КОО, 2002. – 199 с.
13. Левченко Л. В. Гроші та кредит : навч. посібн. / Л. В. Левченко. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 224 с.
14. Литовских А. М. Финансы, денежное обращение и кредит / А. М. Литовских, И. К. Шевченко. – Таганрог : Изд. ТРТУ, 2003. – 101 с.

15. Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни "Гроші та кредит" / кол. авторів під кер. М. І. Мируна. – К. : КНЕУ, 2002. –124 с.

16. Рябiniна Л. Н. Деньги и кредит : учебн. пособ. для студ. высш. учеб. завед. / Л. Н. Рябiniна. – К. : Центр навчальної літератури, 2008.

17. Щетинін А. І. Гроші та кредит : підручник для студ. вищ. навч. закладів / А. І. Щетинiна. – К. : ЦУЛ, 2008.

Ресурси мережі Інтернет

18. Офіційний сайт Кабінету Міністрів України. – Режим доступу : www.kmu.gov.ua.

19. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. – Режим доступу : www.minfin.gov.ua.

20. Офіційний сайт Національного банку України. – Режим доступу : www.bank.gov.ua.

21. Офіційний сайт Національної бібліотеки України ім. Вернадського. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua.

22. Офіційний сайт Харківської державної бібліотеки ім. В. Г. Короленка. Режим доступу : <http://korolenko.kharkov.com>.

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

**Методичні рекомендації
до виконання практичних робіт
з навчальної дисципліни
"ГРОШІ ТА КРЕДИТ"
для студентів напряму підготовки
6.030508 "Фінанси і кредит"
усіх форм навчання**

Укладачі: **Кондусова** Лариса Федорівна
Кіпа Марина Олександрівна
Воїнова Тетяна Сергіївна

Відповідальний за випуск **Журавльова І. В.**

Редактор **Бутенко В. О.**

Коректор **Бутенко В. О.**

План 2014 р. Поз. № 26 ЕВ. Обсяг 79 стор.

Видавець і виготівник – видавництво ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 61166, м. Харків, пр. Леніна, 9а

*Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи
Дк № 481 від 13.06.2001 р.*